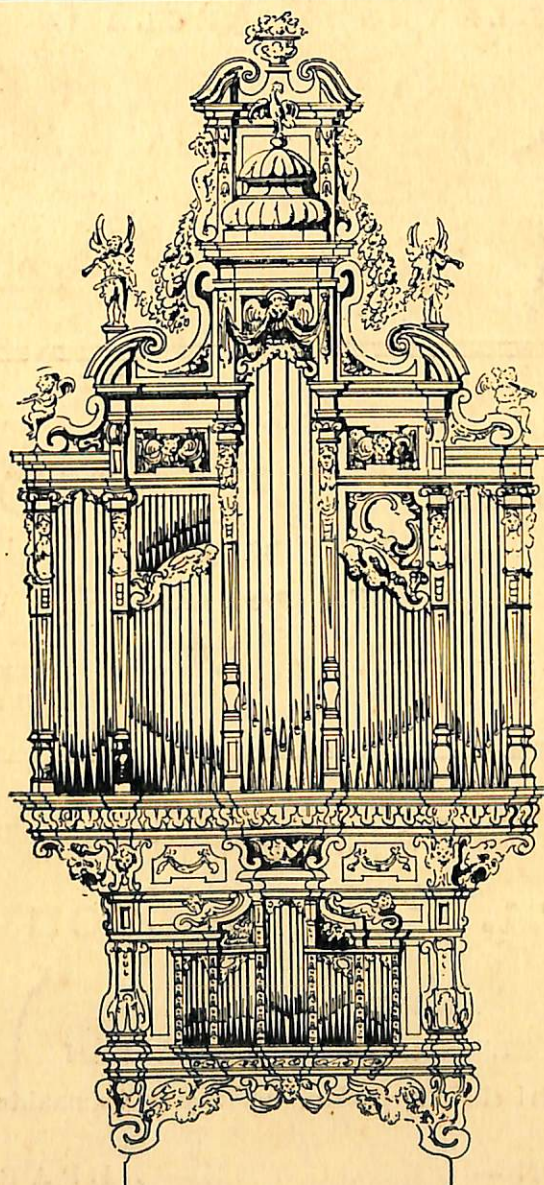

De Schalmei

Tweemaandelijks Tijdschrift voor Orgelbeweging

MODEL VOOR ORGEL VAN DE
ST.-BAAFSKATHEDRAAL TE GENT (17^e eeuw).

Nieuwbouw

Restauratie

Jos. LONCKE, broeder & Zonen

EESEN (W.VI.)

**ZIJN ORGELS ZIJN DE
BLIJVENDE RECLAME**

ORGELS

HARMONIUMS

Gerard D'HONDT

ORGELBOUWER

HERSELT (Prov. Antw.)

**Stemmen ::: Herstellen ::: Ombouwen
Electrische ventilatoren**

**Kerk- en Salonorgels volgens electrisch,
pneumatisch en mechanisch stelsel :::**

Fa. Bern. Pels & Zoon - Lier

KERKORGELS

ELECTRISCH — PNEUMATISCH

Speciaal Electrische Sleepladen, het meest volmaakte systeem.

STEMMEN — OMBOUWEN — REPAREREN

DE SCHALMEI

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORGELBEWEGING

REDACTIE EN BEHEER :

Berten DE KEYZER
Tweebruggenstraat, 37, Gent.
Postcheckrekening: 4602.76
TEL.: 317.37

Voor Nederland: Piet VISSER
Linnæurhof, 87, Amsterdam

Abonnementsvoorwaarden:

België: 100,— fr.
Nederland: fl. 7,50
Edition Heuweekemeyer
Amsterdam
Steunabonnement: 300,— fr.

uyt hou
ende trou

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: BERTEN DE KEYZER

ALLEENVERTEGENWOORDIGER VOOR NEDERLAND: EDITION HEUWEKEMEIJER
Tel. 530.86 Breedeweg, 21, AMSTERDAM-OOST Postgiro 335644

DOPPE, DOPPE...

IER op dezelfde plaats in dit nummer hadden we reeds de juiste data en meerdere zeer interessante bijzonderheden nopens die heerlijke Gentse Orgelfeesten getipt. De drukker had de volledige tekst ervan in handen toen ons... toevallig ter ore kwam dat

rond dezelfde tijd nóg drie orgelconcerten te Gent aangekondigd waren. Het is reeds een hele toer het volk bijeen te krijgen voor drie concerten op drie dagen zoals we gedurende de eerste Gentse Orgelfeesten hebben gedaan — en met groot succes! — doch wanneer daarbij nog drie concerten gevoegd worden...!

Daarom trekken wij ons terug en, in antwoord op de talrijke vragen kunnen we dus melden dat er GEEN GENTSE ORGELFEESTEN plaats grijpen op of om de Floraliën en dat de concerten die mogelijks binnen die periode doorgaan GEEN GEMEENS hebben NOCH MET DE SCHALMEI NOCH MET DE GENTSE ORGELFEESTEN.

Zij gaan echter gedurende dit jaar zeker door. Met het volgend nummer lanceren we de juiste datum en meerdere bijzonderheden.

In verband daarmee kunnen we nu reeds aankondigen dat omtrent dezelfde tijd een SPECIAAL BACH-NUMMER zal gepubliceerd worden.

Verder in dit nummer zult u de reden vinden waarom «De Schalmei» de jaargang pas met Februari inzette, die zelfde reden is nu echter vervallen, gelukkig echter vonden wij nog de gelegenheid daardoor de tekst van deze bladzijde te veranderen.

Intussen stapt «De Schalmei» de vijfde jaargang binnen. Zij kan dat doen met gerust geweten en een bescheiden trots! Er is op de voorbije periode heel wat gepresteerd. Niet alleen burgeren wij ons in, in de organistenwereld, niet alleen bouwen wij stilaan aan de orgelgeschiedenis ondanks diverse moeilijkheden en zware omstandigheden (reizen en veel gebrek aan tijd!) doch we worden door meerdere overheidspersonen om raad en daad gevraagd in hun orgelomstandigheden; zo hebben we bij enkelen door onze medewerking, kunnen zorgen voor subsidies bij het bouwen van het orgel, bij anderen hebben we, door archiefonderzoek en vaststelling van de grote waarden van het verdwenen orgel of orgelfront, de prijs der officiële experts gevoelig kunnen verhogen — om slechts enkele voorbeelden te geven.

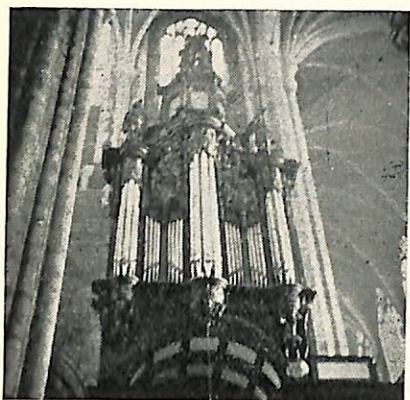
«De Schalmei» heeft haar best gedaan. We zullen nog meer en nog beter! De lezers van ons en hun blad kunnen ook gedurende dit jaar een MUZIKALE BIJLAGE verwachten waaronder onuitgegeven werken van oud-Nederlandse meesters.

Er is dus heel wat te doen dit jaar. Wij hopen stellig dat allen ons daarin zullen voorthelpen. Propageert uw tijdschrift. Dat ieder abonnent

één nieuw abonnent bijwerft en we zullen dubbel groot en dubbel mooi publiceren. Wij bouwen samen met u, wij bouwen voor u!

De zonne valt daarop
de regen valt daaroppe;
ze groeien zijwaarts uit,
ze zetten, doppe, doppe,
een dopken hier en daar;
dat, zoo en zus geleid,
aan elke schorre geeft
heur' schoone uitwendigheid.

G.G. («'t Groeit »).

Opgedragen aan G. Verschraegen.

Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie

★

het ORGEL in de st. Baafskathedraal (Gent)
in de loop der tijden.

I.

Bij de samenstelling dezer geschiedenis hebben wij vooral gebruik gemaakt van de « **Acta Capitularia** » die wij volledig, zoals ze nog bewaard worden, doorwerkten, en van meerdere losse stukken die in de inventaris onder de hoofding « Serie monumentale » samengebracht werden.

Het is niet uitgesloten en meer dan waarschijnlijk dat nog talrijke gegevens verscholen liggen tussen de andere bundels die daarvan in de inventaris geen expliciete aanduiding dragen. Wij durven daarom stellig verhoppen dat anderen die verborgen feiten eens aan het licht zullen brengen.

Enkele aanvullingen komen voort uit het Stadsarchief te Gent, andere vonden we, meer toevallig in archieven van andere kerken.

De Z.E.H. Kan. DE KEYZER kan ik niet dankbaar genoeg zijn om het geduld en de... gelatenheid waarmee hij ons tientallen keren ontving en te rade stond.

Dit, en het werk van vroegere bijdragen over het orgel der St-Baafskathedraal heb ik gemeend te moeten opdragen — naar oude gewoonte — aan de organist die nu op die plaats het orgel bespeelt, en zeker een goede naam

kan opeisen naast die van zijn voorgangers, mede omdat hij samen met Meester Klais van Bonn de laatste schakel vormt aan de ketting van die heerlijke geschiedenis. Ten laatste laten wij interessante gegevens volgen over de verschillende organisten die er in functie waren.

★

Bij gebrek aan oudere rekeningen of « Acta » zijn we niet ingelicht nopens het orgel in de eerste helft der 16^e eeuw en zeker niet uit vroegere tijden. In de tweede helft heeft ook het orgel der St-Baafskathedraal veel te lijden van de beeldstormerijen. Wij lezen bv. in 1566 dat het orgel van de kerk „staende aende sanctuarie gheheel ghebroken” werd. Ter dier gelegenheid wordt een positief geleend van Mr. **Thomas righeman**. Wij hebben redenen te vermoeden dat ook in de crypte een orgel stond (zeer vermoedelijk een positief) daar in 1559 volgens een « Moderatie vande messen » voor het spelen van de mis een som betaald wordt « van de messe tsaderdaeghs in de crocht »: « aen den orgheler metten blaser ».

Eerst in 1569 wordt begonnen met een omhaling voor een nieuw orgel. Deze som steeg tot 650 flor. « aut circiter ». Op 23 December van dit zelfde jaar wordt **Meester Carolus blanc-**

Hier Naer Volcht et Swijgerien
 tot beginn van de weere, der Schelme
 In den Eerden van der de blaasbaerly
 op luyden /

Est beveste m^r C. Barren blanckart
 vryemake van gesanact ghebrone
 de orgel naboren Eijn bopodnighe
 inde montant de sommeday — C. vry # b. b. n. g.

quaert door het Kapittel verzocht dit orgel te bouwen. Over hem schrijven de « Acta Capitularia »: « Mgr Carolo blancquaert in arte conficendi organa ut dixit, perexperto ». Op 1 Februari 1571 worden aan het afgewerkte orgel nog drie nieuwe registers bijgebouwd die niet in het contract vermeld werden (ultra contractum). Er wordt echter niet gezegd welke die zijn.

De dispositie en meerdere omstandigheden omtrent dit orgel publiceerden wij reeds in « De Schalmei », Januari 1948, Jg 3, Nr 1, blz. 2.

In het laatste deel van de 16^e eeuw komen de twee zeer belangrijke disposities voor van **Guillaume Langhedul**, een figuur dat tot nog toe totaal onbekend gebleven was. De bijzonderheden daarover zijn ook reeds gepubliceerd in « De Schalmei » 3 Jg, Nr 1, 1948, blz. 4. Wij menen in dit genoemd artikel een verkeerde veronderstelling gemaakt te hebben, wanneer we het vermoeden uitten dat die disposities zouden gemaakt zijn rond de jaren 1567, dus samen met Charles blancquaert. Het heeft echter meer schijn van zekerheid wanneer wij dit dubbel bestek situeren rond het einde der 16^e eeuw, daar wij dezelfde Guillaume langhedul terug vinden te Gent in de St-Salvatorkerk (H. Kerst) in 1590. Hij stuurde zijn bestek waarschijnlijk naar het Kapittel samen met **Meester Aert de smet**. De gegevens over dit orgel werden gepu-

bliceerd in « De Schalmei » Jg 3, Nr 2, 1948, blz. 25 en vlg.

Aert de smet orgelmaker

Hiermede kunnen wij deze halve eeuw, doch uitzonderlijk belangrijk aan documenten, afsluiten.

In 1617 wordt een contract gesloten (in de maand Juni) tussen het Kapittel en **Julius Antonius** voor een grote reparatie of wellicht een uitgebreide restauratie. Wij weten uit de « Acta Capitularia » niet welke werken uitgevoerd werden, doch een familiale bijzonderheid laat ons een en ander veronderstellen: Julius Antonius werkt nog aan het orgel in de maand December van het zelfde jaar. Er wordt hem in die maand een dochttertje geboren dat door de Secretaris van het Kapittel ten doop wordt gehouden. De orgelbouwer ontvangt van het Kapittel, bij deze gelegenheid een ereloon van 10 florenen. Het werk aan het orgel duurt dan reeds een klein jaar.

In 1646, na een reeks reparaties zonder vermelding van welke omstandigheden ook, komt een eerste samentreffen tussen het Kapittel en

Meester **Petrus** Met hem wordt een contract gesloten tot het bouwen van een nieuw orgel. Is hier reeds sprake over **Pierre d'Estré**?

Het is mogelijk; hoewel het Kapittel pas in 1653 een delegatie naar Eine stuurt om er het orgel te bezichtigen dat in 1650 daar gebouwd werd door **Ludovicus Bijs** en **Petrus d'Estré**. De tekst daarover luidt als volgt: «...quod perfecti in Eyne, ibique visitaverint organa eaque invenerint bona, quodque etiam evocaverint Artifices et cum illis hodie incipient agere...» Zij vinden dus daar te Eine een goed orgel en vangen de besprekingen aan met de orgelbouwers. (Zie daarover nog het voorgaand nummer van « De Schalmei » blz. 136 onder titel: Eine.)

De eerste moeilijkheden waarover sprake met de orgelbouwers hebben nog geen betrekking op het orgel zelf doch zij weten niet op welke plaats van het oksaal het moet gebouwd worden: « quia occurebant aliqua difficultates quo ad locum ubi poneretur in Oxali. » Er wordt dan maar besloten eerst een tekening te laten maken en het oud orgel na te zien in hoever het nog mogelijk zou zijn dit te herstellen. Op 27 April echter wordt dit orgel afgekeurd. Op 2 Mei daarop volgend wordt het contract voor een nieuw orgel door de belanghebbende personen getekend.

Een maand nadien (4 Juni) schrijft het Kapittel naar de Z.E.H. Deken van Rijsel, opdat hij zou willen informeren naar de bevoegdheid der Kooplieden (mercatorum) **de Crayr** en **Julianus Destré**, en in geval het antwoord gunstig mocht zijn zouden zij besluiten het orgel te doen maken volgens het plan.

In hoever Julianus destré een mogelijk familielid is van Pierre kunnen we niet bewijzen en de rol die de beide kooplieden hier in die zaak spelen vinden we niet in de « Acta Capitularia ». In een los stuk echter in de « Série Monumentale », waarin de tekst van het akkoord tussen die beide kooplieden en het Gents Kapittel volledig overgeschreven werd, lezen we in de aanhef: « Comparurent en leurs personnes les Srs Jean bapte de crayer et Julien destrez ambe-deux marchands en ceste ville de Lille, lesquels comparans se constituent chuy' pour le tout pleiges et caution comme principal de mrs. pierre destrez et louys bis fabricateurs d'orgles pour l'accomplissement du contract par eulx faict avecq messieurs du chapitre de l'eglise cathedrale de Gand le 2 de may XVIc cinquante-trois. » Waaruit dus blijkt dat zij zich wettelijk borge stellen voor de beide orgelmakers tot de goede uitvoering van het werk.

Er blijkt hier tevens duidelijk uit een aantal teksten dat het vermoeden dat wij in een vorig nummer uitten, als zou Pierre destré misschien een beeldhouwer zijn, volledig vervalst: hij moet

ongetwijfeld een orgelbouwer zijn die, wat wel zeer zelden voorkomt, steeds samen met Louis bis werkte, ook aan kleinere werken. Zij bouwden bv. samen het orgel te Eine in 1650 (« De Schalmei » Jg 4, Nr 6, blz. 136).

Het eigenaardige in die samenwerking is, dat Destré algemeen doorgaat als helper van De bis gezien het steeds alleen deze laatste is die alle « payementen » ontvangt. Behalve het bestek van het orgel wordt geen ander naam meer vernoemd.

Het is hier de geschikte plaats om de twee orgelcontracten door de beide orgelbouwers gestuurd aan het Kapittel te publiceren. Het is niet de eerste maal, wij vinden ze reeds in het belangrijk artikel van J. Marg. Casteels: « Het XVIIe eeuwsch orgel van de St-Baafskerk te Gent » uit Gentse bijdragen tot de Kunstgeschiedenis, blz. 65. Daar zij echter vooral voor de lezers van « De Schalmei » van groot belang zijn en hoger genoemd tijdschrift niet onder de ogen der meeste lezers komen kan, laten wij hier de tekst volgen.

« Ce Jourdhuy 8me de Mars l'an 1653 sont convenus par ensemble Monseigneur le R^Eme Evesque, prévost, doien et chapitre de l'église cathédrale de St-Bavon à Gand d'une part et maitres Pierre d'Estré et Louis Bis, facteurs d'orgues d'autre pour faire une orgue à trois claviers, distingués en trois diverses secrets et distances, selon les conditions suivantes:

Premièrement, deux entrepenneurs feront pour ladicte orgue triple, les registres suivants: Pour la grande orgue principale:

1. Une devanture de seize pied, d'estain bruny et poly.
2. Un jeu à l'octave, sonnante huit piedz ouvert, d'estain et le pied de plomb.
3. Un jeu de prestant de quatre piedz le corps aussi d'estain et le pied de plomb.
4. Une doublette de deux piedz, le corps d'estain et le pied de plomb.
5. Une furniture de cinq tuyaux sur touche, le corps d'estain et le pied de plomb.
6. Une cymbale de trois tuyaux sur touche, le corps d'estain et le pied de plomb.
7. Un bourdon de seize pied, les tuyaux d'en bas de bois et les autres de plomb.
8. Une holpype à l'octave du bourdon de plomb.
9. Une flutte allemande de grosse taille, de quatre piedz de plomb.
10. Un nazart de grosse taille de plomb.
11. Une bombarde de seize piedz, qui repetera en f. fa Ut en bas d'estain le pied de plomb et les anches de cuivre.
12. Une trompette d'estain, plomb et cuivre comme la bombarde.

13. Un claron de quatre piedz ,de pareille estoffe.

Pour la seconde orgue.

1. Sera faicte une devanture de la mesme proportion et matière que la précédente, et ne sonnera que pour les huit piedz ouverts.
2. Un prestant de quatre piedz d'estain et le pied de plomb.
3. Une doublette comme la précédente.
4. Furniture de trois tuyaux sur touche d'estain et plomb.
5. Cymbale de deux tuyaux d'estain et plomb.
6. Holpype de quatre piedz sonnans huit de plomb.
7. Flutte à fuseau de quatre piedz de plomb.
8. Quintadene de 4 piedz bouchee, sonnans huit de plomb.
9. Sexquialtera commençant en C sol fa ut au millieu du clavier jusques en hault de plomb.
10. Larigot à la quinte de la doublette d'estain et le pied de plomb.

Pour la troisième et petite orgue.

1. Une devanture de quatre piedz d'estain.
2. Une doublette d'estain et de plomb.
3. Holpype comme les précédentes.
4. Flutte de quatre piedz de plomb.
5. Petite Flutte de deux piedz de plomb.
6. Cyflet d'estain et le pied de plomb.
7. Cornet de cinq tuyaux sur touche, commençant en C sol fa ut du millieu du clavier, jusques en hault de plomb.
8. Cromhorn de huit piedz d'estain, le pied de plomb et les anches de cuivre.

Tous lesquels registres montent en tout à trente et un registres et en tuyaux au nombre de mil neuf cens nonante neuf, hormis tous les tuyaux muets d'estain qui seront mis dans les trois monstres pour l'accomplissement et ornement d'icelles que les entrepreneurs seront obligés de faire de pareille proportion et beauté comme les autres qui parlent.

Iceux entrepreneurs s'obligent à venir commencer à travailler en ceste ville aux places qui leurs sont assignées, avant les Pasques prochaines.

Comme aussi de se pourvoir de tous les instruments nécessaires pour la facture des susdicts tuyaux registres et autrement, à leurs despend et frais.

Item seront obligés de faire trois secrets proportionnés pour les jeux cy-dessus mentionnés.

Item ils feront cinq soufflets de cinq piedz de longueur et de deux piedz huit pouces de largeur.

Item tous les portevent de bois et de plomb nécessaires pour toute l'œuvre.

Item tous les mouvements et abrégés sans en rien excepter.

Item ils seront obligés de tellement accomplir ceste œuvre à trois claviers et au ton naturel de l'orgue moderne de l'église, que rien n'y manque selon le jugement des maistres à ce entendus qui seront choisis à cest effect par messeigns susdicts.

Item ils feront trois claviers d'os, et les feintes d'ébenne, chacun de 48 touches en tout assavoir de 5 C sol fa ut en tout et de 4 octaves vulgairement dict à l'Anglaise avec toutes les feintes horsmis celle de C sol fa ut tout en bas.

Item ils seront obligés de travailler pour le moins à cinq personnes effectives et places qui leur seront assignés, l'espace de deux ans et six mois au plus.

Item ils feront un tirepied ou pédal pendant au clavier principal jusques en D la sol re, du 2e octave d'en bas, faisant en tout 9 touches et 4 feintes.

Item de faire un rossignol, un tambour et un ventil.

Les seigneurs susdict seront obligés de leur livrer tous les matériaux nécessaires pour le susdict œuvre et pour l'usage du travail, hormis les instruments et outils nécessaires pour travailler tellement que les entrepreneurs ne seront obligés qu'au prestement de leur main d'œuvre, artifice et ordonnance sans plus et à la livraison de leurs outils.

Item Messieurs seront obligés de faire à leurs frais et ordonner les casses nécessaires pour les susdict orgues comme aussi tous les matériaux de fer, cuivre, bois, et autres qui en dépendent pour estre mis et colloqués aux places qui leur plaira d'ordonner selon l'exigence de la perfection de cest œuvre. Pour lesquelles mains d'œuvres des susdict entrepreneurs les susdicts Seigneurs leur paieront 4700 florins, avec condition qu'à l'achèvement de tout l'œuvre, s'il serait trouvé de savoir bien acquite de leur devoir, on leur paiera par dessus icelles somme encore 300 florins, et à présent 3 livres de gros leur seront données.

Item à bon compte de la susdite somme totale de l'acord leur sera payée à leur tenue pour commencer le travail la somme de 400 florins.

Item les payemens seront tellement distribués que les entrepreneurs trouveront de boni aujourd'hui que l'ouvrage entier sera acceptée et approuvée, jusques à la somme de 200 livres de gros, dont la moitié leur sera alors payée et l'autre moitié assavoir 600 florins un an après l'acceptation et approbation de l'œuvre, si alors on ne trouve pas qu'il y aie quelque manquement ou défaut notable à leur ouvrage.

Et au cas advenant qu'aucune faute serait

trouvée en l'œuvre, iceux entrepreneurs seront obligés de l'amender au contentement des susdict Seigneurs, ce qu'estant fait ladite somme de 600 florins de reste leur sera comptée et satisfaite.

Item les entrepreneurs seront obligés de donner caution tant des payemens qu'ils receveront, au contentement des susdicts seigneurs, comme aussi pour le parfait accomplissement de l'ouvrage susdict. Ainsi fait comptent, en accord, l'an, mois, et jour susdicts entre les députés des susdicts seigneurs et les entrepreneurs de quoy furent faits 2 instruments dont l'un est signé par le secrétaire des susdicts Seigneurs et l'autre par les entrepreneurs.

Par ordre de Messeigneurs susdicts.
le 10 de mars 1653.

P. Boele, secrétaire.

(get) Pierre Destré
Louis Bis

1653, 2 Mei. — Bestek II.

Ce jourd'huy 2e de May 1653.

Messieurs du chapitre de l'église cathédrale de St-Bavon à Gand d'une part et Mrs Pierre d'Estré et Louys Bis facteurs d'orgues d'autre sont convenus par ensemble pour faire un orgue selon l'ordonnance suivante:

Assavoir que le grand orgue sera de seize pieds avecq tout le jeu et mouvement nécessaire.

1. Premièrement une devanture d'estain d'Angleterre poly et bruny sonant de 16 pieds ouvert.
2. Jeu de huit pied ouvert d'estain et le pied de plomb.
3. Un prestant de 4 pied ouvert, le corps d'estain et le pied de plomb.
4. Un doublet sonant 2 pied ouvert le corps d'estain et le pied de plomb.
5. Une furniture de cinq tuyaux sur chacune touche le corps d'estain et le pied plomb.
6. Une cymbale de trois tuyaux sur chaque touche le corp d'estain et le pied de plomb.
7. Un bourdon de 8 pied bouché, sonant de seize, les 2 premières octaves de bois et le reste en plomb.
8. Un bourdon ou holpype de 4 pied sonant huit la première octave de bois et le reste de plomb. Tous les jeux cy-dessus mentionnés serviront pour le plain jeu.
9. Une flutte de grosse taille sonant de 4 pied de plomb.
10. Un nazar de grosse taille de plomb.
11. Une quintadienne de 4 pied sonant de huit de plomb.
12. Un ciflet le corps d'estain et le pied de plomb.

13. Un cornet de 5 tuyaux sur chaque touche commençant en C au milieu du clavier faisant 25 touches de plomb.
14. Une bombarde d'estain répétant en f. ut en bas.
15. Une trompette d'estain sonant de huit pied ouvert, le pied de plomb, les hanches de cuivre.
16. Un cleron d'estain sonant 4 pied.

Pour le positif ou la chaise

1. Un devantier de 4 pied d'estain poly qu'elle servira pour le prestant.
2. Un bourdon ou holpype de 4 pied sonant huit, la première octave de bois et le reste de plomb.
3. Une flutte de 4 pied de plomb.
4. Un petit nazar de plomb.
5. Une doublette le corps d'estain; le pied de plomb.
6. Une petite flutte traverse de plomb.
7. Une sesquialtera de deux tuyaux sur chaque touche commençant au milieu du clavier au cornet.
8. Un larigo le corps d'estain et le pied de plomb.
9. Furniture de trois tuyaux sur chaque touche, le corps d'estain, le pied de plomb.
10. Une cymbale de deux tuyaux sur chaque touche, le corps d'estain, le pied de plomb.
11. Une cromhorne de quatre pied sonant huit le corps d'estain, le pied de plomb.

Item deux claviers de bois de buys et les feintes d'ébène, contenant chacun clavier 45 touches racourcij par le bas.

Seront aussi faits deux secrets pour la grand'orgue et un pour le positif, suffisant pour faire jouer tout le jeu cy-dessus mentionné.

Item cinq soufflets de cinq pied de long et deux pied huit poulces de large, le tout mesure de France, avecq tous les portevens nécessaires.

Item un pédalle contenant une octave depuis G. jusques à G. tirant au grand clavier du grand'orgue.

Item un tremblant, un rossignol, un tambour, une cornemuse, un ventil et aultres minutés servants à l'accomplissement de l'œuvre.

Estant les susdicts preneurs obligées de livrer tous les matériaux et outils nécessaires, rien excepté hormis la seule casse et accomplir cet ouvrage de telle sorte que rien n'y manque selon le jugement de maitres à ce entendus, qui seront choisis par le susdict chapitre et le tenir bon l'espace d'un an après l'entier accomplissement, qu'ils seront obligées de faire endedans deux ans commencants du jour d'huy.

Item lesdits preneurs devant commencer, seront obligés de donner caution, comme prin-

cipal souffisante à la satisfaction dudit chapitre tant pour les paymens que pour l'entier accomplissement et bonté de cet ouvrage.

Et leur sera payé par les susdits seigneurs du chapitre la somme de 5600 florins en 3 termes: asscavoir, incontinent après la caution susdite, ou pour le moins six senmaines après la somme de 600 florins contant et on fera repondre par le receveur d'Anvers pour 1000 fl. Et le reste se payera en telle façon qu'au temps de l'accomplissement de l'œuvre resteront encore à payer 1200 florins, dont les 600 florins seront payés au jour dud. accomplissement et les autres 600 florins un an après. Parmy quoy viendront à

cesser tous les contracts et conditions cy-devant conceues entres ces parties avecq les prétensions d'intérêt que l'un ou l'autre pourroit avoir.

En tesmoing de quoy ont esté faicts deux instruments dont l'un est signé par le secrétaire des susdits seigneurs et l'autre par les susdits preneurs.

par ordre de messeigneurs susdits

P. Boele

secrétaire

(get) Pierre Destré

louis Bis

(Vervolgt)

Berten DE KEYZER

Dr. John Blow

tenwacht moet horen, want in geen enkel van de grote handboeken over de geschiedenis van de muziek wordt ook maar met één woord over hem gerept. De grote lexica geven enkele data et facta en daarmee moeten we het dan doen. Kort na de oorlog heeft de Hinrichsen-Edition van Londen een veertigtal bladzijden met orgelmuziek van Blow uitgegeven. Zij werden overgenomen van... enkele handschriften uit het Brits Museum. En toch was Blow in zijn dagen geen onbekende.

In zijn jeugd toonde hij reeds een sterke muzikaliteit en daarom werd hij uitgekozen om aan de Magnus Song School te Newark muziekonderricht te ontvangen. Het was juist in de dagen, na de burgeroorlog, toen het Engelse puritanisme van Cromwell, dat alle kerken beroofd had van hun koren en hun orgels, verdwenen was en koning Karel II de muziek aan hof en in kerk weer was gaan bevorderen. Om het vacuum te vullen werden muziekscholen gesticht waar begaafde knapen een degelijke opleiding ontvingen. John Blow was een er van. In 1661 kwam hij als koorknaap in de koninklijke kapel, waar hij onderricht genoot van Cook en Gibbons. Om zijn deugdzaam leven, zijn geleerdheid en zijn onbesproken gedrag werd hem in 1677 de titel verleend van « Doctor in Music », nadat hij een jaar lang organist van de Royal Chapel was geweest. In 1685 werd hij « private musician » (kamermusicus) van de koning, later Master of choristers (tot 1693) aan de Sint-Paul, in 1699 werd hem de titel ver-

Doctor John Blown was een Engelse organist, die leefde van 20 Februari 1649 tot 1 October 1708. Hij werd geboren in Newark (Nottinghamshire) en stierf te Londen, waar hij in de Westminsterabbey werd begraven. Daar was hij ook organist geweest, eerst van 1668 tot 1679 (hij legde zijn functie neer ten bate van zijn leerling Henry Purcell) en van 1695 (na de vroegtijdige dood van Purcell) tot 1708.

Dat zijn allemaal dingen, die ge van de bui-

leend van koninklijk componist. Deze eretitel had hij verdiend met een werkzaam leven: er kon geen gebeurtenis passeren aan het hof of in de grote wereld, waarvoor hij niet een compositie maakte, of er als organist bij betrokken was. Zeer veel heeft hij dan ook gecomponeerd, maar er is weinig van uitgegeven, tenzij in enkele verzamelwerken. Hij vormde tal van leerlingen. Naast Purcell o.a. William Croft en vele tientallen koorzangers in Londen.

★

Onder auspiciën van de British Council werd in Amsterdam een concert gegeven van werken van Blow voor orgel, cembalo, koor en solo. Het werd uitgevoerd in het oude Schuilkerkje, waarover ik in de eerste jaargang van «De Schalmei» heb geschreven: «Onse Lieve Heer op Solder», nu het Museum «Amstelkring» (Jrg. 1, blz. 16-18). Op het orgeltje, waarvan een afbeelding van het front en de dispositie werden afgedrukt, werden de werken van deze Engelse orgelcomponist gespeld door Dolf Hendrikse. Het zijn maar korte stukken in de trant

van Pachelbel's Magnificat-fuga's, maar toch met een eigen geluid. Het Amsterdams kamerkoor zong, begeleid door enige strijkinstrumenten, o.l.v. Jan Boeke een Magnificat, een Nunc dimittis (beide natuurlijk op Engelse teksten), benevens enkele Anthems en het motet Salvator mundi. Op de cembalo speelde Dolf Hendrikse nog een Suite in re-minor en de Variatie's over Morlake's Ground (De Ground is een ostinato-thema voor de bas, waarboven een aantal variaties worden gespeeld, zoals we die kennen bij de Passacaglia). Het slot van dit zeer geslaagde, intieme concert werd gevormd door de Ode «Awake, my Lyre», voor tenor solo (Jan Laarveld), koor, strijkers en continuo.

In deze eerste kennismaking met het werk van Blow in Amsterdam viel zeer veel te waarderen; vooral hebben we goed kunnen waarnemen, dat het oude orgel van 1794 — dat nog in dezelfde staat verkeert als waarin het werd gebouwd — zich buitengewoon goed voor deze muziek leent.

P. V.

MIXTUREN

(VERVOLG VAN BLZ. 24)

● **Bach-herdenking.** De herdenking van het sterfjaar van Vader Bach is voor de Utrechtse hoogstudenten aanleiding geweest tot het ineenzetten van een grootse manifestatie. De betekenis van Bach zetten zij uiteen in hun «Bach-krant», die tevens het lopende nieuws zal bevatten omtrent de concerten e.d.

Zij organiseren te Utrecht een Bach-cyclus van een twintigtal concerten, waarin een overzicht gegeven zal worden van het oeuvre van de Leipziger Cantor. Behalve het Utrechts Studenten Koor en Orkest, het Utrechts Studenten Concert en het Utrechts Instrumentaal Kwintet, werken hieraan mee de Nederlandse Bach Vereniging, de Utrechtse organisten. Het Utrechts Motet gezelschap en een aantal solisten, o.w. Hans Brandts Buys, Carel van Leeuwen Boomkamp en Dr. Anthon van der Horst; Stoffel van Viegen, George Stam, Willem Mudde; als dirigenten treden op: Prof. Kerm. Schroeder, Kurt Pantzer, Albert de Klerk e.a.

Doordat een uitwisseling met Keulse studenten tot stand gekomen is (het Utrechts Studenten Koor en Orkest gaat in de zomermaanden drie weken naar het Rijnland, waar een muziekcursus over de Barok gevolgd zal worden), zal het mogelijk zijn, de Keulse Bachvereniging, de Remscheider Kantorei en het Madrigaal-koor en het Orkest van de Keulse Muziekhogeschool in het kader van onze cyclus te betrekken.

Als inleiding tot de a.s. herdenking verschijnt dit eerste nummer van de Bach-krant. Zij prijzen zich gelukkig hiervoor de medewerking van Nederlandse en buitenlandse musici en musicologen, waaronder een groot aantal Bachkenners te hebben verkregen. Naast verhande-

lingen van algemene aard, zoals «Bachs theologische achtergrond» vindt men in dit nummer opstellen, waarin enkele werken van de Cantor worden besproken. In een drietal artikelen wordt resp. het gebruik van de blokfluit, het orgel en de klavierinstrumenten bij Bach behandeld. Tenslotte wordt in enige bijdragen het studentenmuziekleven vanaf de oprichting der Utrechtse Universiteit belicht.

Zij hopen door de uitgave van deze krant en de organisatie van de Bachcyclus in Utrecht iets te hebben bijgedragen om tot een waardige herdenking in Nederland te kunnen komen.

● **Holland-Festival.** Ter gelegenheid van het Holland-Festival van 15 Juni-15 Juli a.s. zullen — naast de symfonie- en kamermuziekconcerten en opera-uitvoeringen — een vijftal orgelconcerten worden gegeven. Het eerste zal gespeeld worden door Prof. Flor Peeters op het orgel van de Oude Kerk te Amsterdam; de verdere concerten zijn voorzien in Leiden (S. Pieter), Haarlem (S. Bavo, Georges Robert), Zwolle en Utrecht (Dom. Stoffel van Viegen). Op de openingsavond van het festival zullen op 36 beiaarden van Nederland (te Amsterdam alleen al op vier) bespelingen worden gegeven.

● **Het drukfoutenduiveltje** heeft ons parten gespeeld. In het artikel «De Orgelmis van J. S. Bach» is op blz. 140 een regel uitgevallen. Het slot van de eerste alinea moet als volgt worden gelezen: «Omdat de melodien grotendeels vergeten zijn, liet hij de gezangen uitvoeren door het gemengd koor der Bach-vereniging o.l.v. Albert de Klerk.»

André MARCHAL

Organist en Improvisator

✱

« André Marchal, organiste de St-Eustache, est aujourd'hui l'un de nos plus grands maîtres, si ce n'est le plus grand. »

(Uittreksel uit brief van M. Norbert Dufourcq, aan « De Schalmei ».)

De schrijver van dit artikel, dhr. Paul Eraly, is een leerling en vriend van M. André Marchal, hij kan er dus met het meeste recht en kennis over schrijven. Gedurende twee jaar deed hij de studie-tocht naar Parijs om er te luisteren naar- en te spelen voor de beroemde blinde Meester. Gedurende de afwezigheid van Marchal (Amerikareis), werden de studies voortgezet bij de organist Gaston Litaize, insgelijks blind. De Heer Paul Eraly heeft een ware schat van nota's, laten we zeggen een geleidelijk « Traité », vooral over de improvisatie waarbij steeds de schriftelijke voorbeelden moesten uitgewerkt worden. Wij durven daarom stellig verhoppen dat hij « De Schalmei »-lezers nog meerdere keren een kijk zal geven op het groots en veelzijdig leven en werk van de Franse Meester. (N.v.d.R.)

Merkwaardig en toch gewoon is het dat in elke periode der geschiedenis een figuur vooruitreedt uit de gewone lagen van het volk en van de intellectuele elite; wanneer wij ons nu stellen op het zuiver standpunt van het organistschap dan mogen wij verklaren dat André Marchal zo een figuur is.

André Marchal werd geboren op 6 Februari 1894 te Parijs. Hij studeerde aan het Nationaal Instituut voor jonge Blinden, waar hij nog heden onderricht geeft in orgel. Nadien werd hij opgenomen in de orgelklas van **Eugène Gigout**. Hij behaalde de grootste prijzen in orgel zelf, improvisatie, fuga en contrapunt en volgt, met deze hoge waarden bekleed, zijn meester op in St-Augustin. Enkele jaren daarna volgt hij Augustin BARIE op in St-Germain-des-Prés. Vanaf dit tijdperk, en zo gedurende dertig jaar speelde hij een select repertoire op zijn « Tribune » gedurende de Zondagmis te elf uur. De

meesterwerken der grote klassieke Duitsers, Fransen, Italianen, Nederlanders, Spanjaarden en Engelsen kregen hun beurt. Hij was er de scrupuleuse vertolker van en veropenbaarde onuitgegeven en zeldzaam gespeelde werken.

Bij het overlijden van Joseph BONNET (Canada 1942) werd hem het befaamd instrument van St-Eustache (Mercklin-Gonsalez) toevertrouwd. Nu nog is dit de plaats waar hij ten dienste van de kunst en de mensheid onvermoeid werkt...

Het eerste optreden van Marchal voor het Parijse publiek, in de zaal van het Conservatorium was een veropenbaring (1923). Met één ruk stond hij aan de spits der na-oorlogse (1914-1918) orgel-concertanten.

Met verrassende snelheid groeide zijn faam uit tot ver in het buitenland en vanzelfsprekend ook zijn rondreizen door Spanje, Zwitserland, Duitsland, België, Engeland en Noord-Afrika. In 1930 deed hij zijn eerste brillante concerten in Cleveland (U.S.A.) met ongeveer het volledige Bach-oeuvre. In 1947 en 1949 vertrok hij terug naar de States voor recitals alsmede voor onderricht in verschillende Universiteiten aldaar.

Gedurende de oorlogsperiode lag het werk niet stil en op een zeer bijzonder gelukte wijze lokte hij een massa volk naar het « Palais de Chaillot ». Deze « clou » bestond hierin, dat hij op het prachtig orgel (Cavaillé-Coll-Gonsalez = 80 spelen) een reeks « cyclussen » ten gehore bracht. Zij waren in dien aard samengesteld: de « Grote vormen der Orgelmuziek », verder « Van het Preludium en Fuga tot het vrije thema » (1942-43). De tweede reeks concerten, in 1945-46, bestond uit « De Meesterwerken van

Bach ». Eindelijk een derde reeks in 1948 omvatte « De Franse Orgelmuziek ». In Januari van dit jaar speelde Marchal, ter gelegenheid van de 200ste verjaring van het afsterven van Bach (1750) het volledig orgelœuvre van de grote Cantor.

In de loop van 1948 kreeg België het bezoek van A. Marchal, op initiatief van Prof. Peeters waarvoor de orgelwereld hem hier moge dankbaar zijn. Hij concerteerde in de Abdij van Tongerlo, Lemmensinstituut en N.I.R. Zij die het groot genot hadden hem in de beide eerst genoemde plaatsen te beluisteren zullen er een blijvende nagedachtenis aan bewaren, want is hij een meesterlijk vertolker niet minder staat hij op een uitgelezen plaats op gebied van improvisatie.

Het is een traditie der grote Franse orgelvirtuosen, hunne concerten, zowel orgelinhuldigingen als vrije recitals te besluiten met een improvisatie op een gegeven thema. In dit verband laten wij hier een reeks orgelconcerten-programmas volgen die hij samenstelde onder titel van « The Large Forms of Music for Organ » (10 recitals in 1947-48) te Cleveland. Het buitengewoon interessante aan die concerten was dat hij ieder recital over een speciale vorm steeds geschiedkundig verantwoordde en dus van ouds tot de moderne tijden doormaakte.

Zo was het eerste recital gewijd aan het « Preludium en Fuga van af CABEZON tot DUPRE » telkens besloten met een grote improvisatie naar « de vorm van de dag »!

Voor de belangstellende laten wij hier de negen andere volgen:

2. De « Toccata » van Frescobaldi tot Widor.
3. De Fantasia van Hofmaier tot Liszt.
4. De Chaconne, Canzona, Passacaille van L. Couperin tot Franck.
5. Gregoriaans geïnspireerde muziek van Perotin tot J. Langlais.
6. Volksgeïnspireerde muziek van Landino tot H. Nibelle.
7. Het expressief en contrapuntisch choraal van Sweelinck tot L. Vierne.
8. Het choraal met variaties en Partita, van Scheidt tot Vierne.
9. De Sonate, Concerto en Symphonie van Händel tot Vierne.
10. Het vrij Thema van J. Cabanilles tot J. Alain.

Ja, zo een cyclus te mogen beluisteren, telkens besloten met een improvisatie volgens de vaste vorm van het programma moet een « evenement » zijn van buitengewoon culturele waarde dat zeker ook in ons land en Nederland ten zeerste welkom zou zijn! Laten wij hopen dat zich eens de gelegenheid voordoet het pro-

gramma van Cleveland in onze gewesten te horen hernemen!

De historische betekenis van het orgel en de praktische toepassingen in de orgelbouw met de evolutie ervan had Marchal in de greep en zijn diepe kennis ervan stelde hij ten dienste van de « Commission des Orgues et Monuments Historiques », die er merkwaardige voordelen uit haalde. En zo het neo-klassiek orgel met zijn kloeke mixturen en zachte tongspelen steeds meer ingang vinden in het land dat tenemaal door de Romantiek veroverd was, dan is dit in grote mate te danken aan de bescheiden doch gefondeerde tussenkomsten van A. Marchal.

Als conclusie van dit kort woord over Marchal, menen wij goed te doen een aanhaling over te nemen van zijn vriend en medewerker N. Dufourcq die de juiste noot geeft novens Marchal's interpretatie en improvisatie:

« In de vertolking van elk werk zoekt hij in eerste instantie de grote architecturale lijnen te onderlijnen, in tweede instantie zoekt de kunstenaar de persoonlijkheid van de toondichter te benaderen en weer te geven en, indien het waar is dat hij een ruime plaats maakt voor de „expressieve détails” dan is het nooit ten nadele of ten koste van het geheel. Zijn spel is zuiver, helder en soepel, een spel waarvan de eerste hoedanigheid is het intensieve, de geest. Hij beschikt over een verbazend begrip op gebied van orgelkleur, zijn poëzie overwelddigt. Dit is het figuur van Marchal als vertolker.

In de bij uitstek Franse kunst van het improviseren is hij zulke meester dat hij ogenschijnlijk een architecturaal klankbeeld voordraagt van uitgebreide verhoudingen als een Symphonie, met hetzelfde gemak en kunstzin als hij een intiem en helder poëma « ciseleert ». Een subiete indruk als in een voortlopende droom die u voert in het domein van zuivere schoonheid. »

Paul ERALY

Waarom een goed bezet Pedaal?

Antwoord van P. B. Kaeser.

De Heer Kaeser heeft deze vraag kort en zakelijk beantwoord. Op de vraag waarom Arp Schnitger, Hinsch, Muller e.a., zo'n volledig pedaal bouwden, geeft hij als antwoord: «eenvoudigweg omdat het pedaal de veelzijdigste en belangrijkste taak ten deel valt, nl. het spelen van een duidelijk contrapunt.» Hij vervolgt dan: «dat wij tegenwoordig niet meer instaat zijn deze zó te spelen en bijgevolg ook geen goed uitgebouwde pedaalwerken bezitten, noch nodig hebben, ligt alleen aan ons en onze bedorven smaak.» Gaarne zou ik hier iets dieper op in willen gaan. Wij weten dus nauwkeurig, waarom bovengenoemde orgelbouwers vroeger zo'n uitgebreid pedaal bouwden. De polyphone muziek van die dagen eiste dat. Hieruit blijkt dus zonneklaar dat er een zeer nauw verband was tussen de orgelbouwers en kerkmusici van die dagen. De romantiek heeft dit alles te loor doen gaan. Vooral de oude orgels moesten het ontgelden, vulstemmen verwijderd, men wist er geen raad mee, meestal werden zij door strijkers vervangen. Nu zegt Paul Kaeser terecht «dat wij het c.f.spel verleerd hebben». Wij zijn het daar wel mee eens, maar dat wij nu zulke orgels met uitgebreide pedalen niet meer nodig hebben, daar kunnen wij het onmogelijk mee eens zijn. Wij hebben juist nu weer zulke instrumenten nodig. Juist nu! Waarom...? Wel wij moeten terug naar een weergave van de polyphone muziek en dan kunnen wij alleen maar zulke orgels gebruiken en geen anderen. Radicaal zal er dus een ommekeer moeten komen. En dan ligt mijns inziens de fout niet alleen bij de gene, die een orgel laten bouwen, bv. het kerkbestuur, maar ik zou met klem willen zeggen, het ligt in hoofdzaak bij de orgelbouwers. Zij alleen hebben te beslissen hoe een orgel moet worden. Zij alleen hebben dan maar te zorgen dat er geen romantische maar reformatorische orgels gebouwd worden. Zij moeten zonder meer weigeren andere orgels te bouwen. Gelukkig zijn er van zulke orgelbouwers, zoals Flentrop, van Leeuwen, Mense Ruiter. Flentrop uit Zaandam weigerde laatst op een orgel van 25 st. ook maar een enkele strijker te bouwen. Hij zei ondermeer: «laten wij toch weer o r g e l s gaan bouwen in de ware zin van het woord.» Ziet daar moeten wij weer naar toe. Dan pas zal er van een renaissance sprake kunnen zijn, eerder

niet. Nu weet ik wel, de zaken liggen in diverse kerken soms geheel anders, ik wil dat niet ontkennen, maar we hebben in de eerste plaats weer instrumenten nodig, waarop men de werken van Pachelbel, Sweelinck, Buxtehude, Bach e.a. polyphone meesters kan spelen. Ik zeide u, dat wij op kleinere orgels, vooral die voor de Protestantse Eredienst, de strijkers best missen kunnen. Hier moet men vaak woekeren met het aantal registers en zo wij hier strijkers zouden gebruiken, andere belangrijker stemmen zouden moeten komen te vervallen en dat zou onjuist zijn. Men bouwe dus op kleinere orgels veel vulstemmen, bij een aantal van 20 stemmen bv. al een ruispijp in het pedaal, plus een vier en twee voet, het pedaal moet juist hier zeer helder zijn. Pas als men aan deze eisen voldaan heeft, mag men aan strijkers gaan denken, eerder niet. Dat hier nog veel aan mankeert, laat zich begrijpen. Wij hebben in de eerste plaats nog te veel organisten, die de romantische muziek preferen boven de polyphone, in de tweede plaats zijn er nog steeds vele kerkbesturen die hier gehoor aan geven en in de laatste plaats zijn er hier in ons land genoeg orgelbouwers die zich voor dergelijke dingen lenen en zo'n kerkbestuur tegemoet willen komen. Aan al deze wantoestanden zal eenmaal een einde gemaakt moeten worden. Ook zal het niet meer voor mogen komen, dat een architect opdracht krijgt voor een nieuwe kerk, en het orgel in die nieuwe kerk rustig achter een muur met openingen, die tezamen nog geen meter zijn, projecteert. Dit is wel het dwaaste wat men zich kan voorstellen. Dat bovengenoemde architect uit Amsterdam toch gelegenheid krijgt zo iets te doen, laat duidelijk zien welke wantoestanden er in ons land nog heersen en het zou goed zijn dat daar nu eens voorgoed een eind aan kwam. Pas daarna zal er van een algehele hervorming sprake kunnen zijn. Wij organisten zullen ons weer terdege af hebben te vragen, wat is polyphone spel en hoe kunnen wij die het best vertolken en welk orgel heb ik daarvoor nodig. Wij zijn dit totaal verleerd, nu goed, dan moeten wij deze schade inhalen. Er zal weer een tijd moeten komen dat architect - orgelbouwer - organist weer nauw zullen samen moeten werken, dan pas zal het een groot «Magnificat anima mea Dominum» kunnen worden, een verheerlijking «Ad gloriam Dei». Tot zover het antwoord aan Paul Kaeser.

W. v. d. BORN

Voorbeeld orgel 20 st.

Man. I		Man. II		Ped.	
Quintadeen	16 vt.	Baarpip	8 vt.	Subbas	16 vt.
Prestant	8 vt.	blokfluit	4 vt.	octaalf.	8 vt.
holpijp	8 vt.	prestant	2 vt.	koraalb.	4 vt.
fluit	4 vt.	quint	1 ½ vt.	ruispijp	3 st.
prestant	4 vt.	scherp	4 st.	cinq	2 vt.
nachthoorn	2 vt.	Kromhoorn	8 vt.		
sexquialter	2 st.				
mixtuur	4,5 st.	Koppels			
trompet	8 vt.	Man. I-II	Ped. -I	Pedaal -II	

systeem mechanisch omvang kl. c— c4 ped— c— f l

Man I is het H.W. Man. II is een Rugpositief, terwijl het pedaal aan weerskanten staat.

W.v.d.B.

ORGEL en humor

Wij zullen voorzeker de waarheid geen geweld aandoen wanneer we onbeschoord vooropstellen dat de humor zo oud is als de mens.

Er zijn ons geen teksten uit de schepping bekend die er zouden op wijzen dat Adam zijne echtgenote met een leuk verhaal of een schelms gezicht aan 't lachen heeft gebracht, en ook niet omgekeerd...

Wat we wel allen kennen — en is zij niet het oudste bewijs voor 't bestaan van de humor? — is de geschiedenis van Abraham en Isaac.

Met beklemd gemoed bond Abraham zijne zoon Isaac stevig op de houtbunsels, nam zijn kapmes en sloeg... doch de Engel weerhield zijn zwaaiende arm, bekeek de beduusde vader schalks-ga-weg: « C'est pour rire! » zei hij. Er wordt in de tekst niets vermeld over de reacties die dit woord op de vader teweegbracht, doch wij hebben redenen te vermoeden dat hij er op ingegaan is met vreugdig gemoed.

Wij herinneren ons niet alles meer van wat Horatius in zijn dichtbundels neerpende o.m. over die boom die op hem « zou kunnen vallen zijn » en over de verkwikkende drinkgelagen waarbij hij de actieve getuige scheen te zijn. Van de H. Laurentius die zou gezegd hebben wanneer hij op het rooster te branden lag: « Keert me nu, ik ben gaar langs die kant! » Van Pater Pro die op vlucht voor de politie, in een zijstraatje een toevallige jonge dame bij de arm greep zodat de politie niets meer dan een verliefd paartje in het straatje zag.

Hoe wreed, heldhaftig, angstwekkend ook, hier en daar snuift men de geur van sterke humor op.

Laten wij alle ambachten, kunsten, letteren doorsnuffelen, overal borrelt de humor aan de oppervlakte of ligt barstensgereed in de kern van de dingen: en dit is maar goed ook!

Wanneer Chesterton trouwde en de bruidskoets die kolossale mens, na de kerkelijke plechtigheid naar huis reed, stopte hij tweemaal: de eerste keer kocht de verse echtgenoot een glas melk; de tweede keer een revolver! Zijn geschriften hebben daar voort van geprofiteerd!

De novellen van Tchekow doen ons lachen en schreien met tuiten; « Life with Father » (Zo is Vader) en « Life with Mother » van Clarence Day moet u, om fijne humor te « beleven » volstrekt lezen. Vergeten wij dan niet zelfs Guido Gezelle, en Timmermans, Ernest Claes, Valère de Pauw en andere om slechts enkele te noemen.

Wie zou dan nog geen film gezien hebben van Charlie Chaplin, Heinz Rühmann, Hans Moser, Laurel en Hardy, Fernandel, en vergeet vooral niet de houderige doch niet overtroffen Buster Keaton; de dierenfilms van Walt Disney. Een aantal Franse en Amerikaanse onnozelaars hebben geen gemeens met humor.

In de muzikale wereld vinden we gelijkaardige voorbeelden van grove en finzinnige humor, hier echter niet steeds op het eerste gehoor vatbaar. Luister naar de guitige Tjil Uilenspiegel van Richard Strauss, de Vlaamse dansen van Blockx, vele werken van Mozart, Haydn, Händel; naar het Concerto voor piano en trompet van Flor Peeters en een masse andere.

In de orgelmuziek moeten wij humor van dit normaal soort niet uitschakelen doch het is hier veel moeilijker, om niet te zeggen iets misplaats de humor daarin met de vinger te wijzen, omwille van het eerste doel van die muziek.

In de beeldhouwkunst, en hier komt ook het orgel om de hoek kijken, zijn ontelbare voorbeelden. Beperken wij ons tot het snijwerk van een orgelkast uit de 16^e en 17^e eeuw. Men sneed in die vroegere tijden de meest wondere figuren,

de « gapers » die de mond opensperden wanneer het verantwoordelijk register getrokken werd; vogels die de bek openden, woeste duivelskoppen die de ogen rolden, kerels met enorme oren en een vogelsnavel. Bekijk bij gelegenheid de fameuse kop op het St-Baafsorgel te Gent, onderaan in de hoek aan de voorkant van het oksaal. Zijn dat alle geen humor-invallen van de beeldhouwer?

Wij komen nog een stap dichterbij op ons terrein.

Wanneer de orgelbouwer een nachtegaal, een trommel, vogelkens en zelfs een donder op het orgel « bijzette », zou u niet denken dat er in de grond van zijn gemoed het warm geluid van een lach klokte?

Heeft Bach niet op een avond gezegd aan Anna Magdalena, aan Friedrich en de andere jongens: « Nu moeten jullie eens luisteren... » wanneer hij zijn « Pijp en tabak »-compositie voorspeelde?

Zou César Franck, « Le Père Angélique » (wat een misbruikte naam voor de kloekheid en de durf van die kunstenaar-) wanneer hij in het « Groot symphonisch stuk » vlak vóór het stoere thema in solo-pedaal, van pianissimo, in drie akkoorden tot de krachtigste tutti overslaat op dit éne daverend akkoord, zou Franck, zegden we, niet eens even (kwansuis) over de balustrade geloerd hebben om te zien hoeveel kerkboeken uit de handen tuimelden bij die onverwachte slag van het orgel?

Ten tijde dat ik nog dagelijks naast het orgel stond waarop m'n vader speelde (ik was toen nog niet geabonneerd op « De Schalmey » en had dus nog geen kennis van goed en kwaad!) werd m'n aandacht o.m. steeds getrokken naar een wijdopengesperde hoorn, ogenschijnlijk een oude, groene phonograaf-hoorn die afschuwelijk uit de orgelkast pulde. Bij een paar speciale

gelegenheden, wanneer vader bijzonder in goede stemming was en zich zelfs in de kerk een grapje permitteerde duwde hij met de rechter knie een plankje op zij (systeem harmonium-crescendo), een schuifje achteraan de hoorn schoof weg en er huppelde zo'n ongelukkig sloortje van een toon de kerk in dat de meeste mensen zich gingen neerzetten met eenzelfde gevoel in de maag dat men ondergaat in de gangen van een kliniek: ether, purgeermiddelen en levertraan. Gans dat grotesk gedoe ofte register droeg de edele naam van « orpheal »! Ten overvloede geven wij hier een uittreksel van het Modern Woordenboek over Orpheus: « Hij betoverde door zijn zang en de tonen van zijn lier mensen en dieren, bomen en rotsen. » In een toendertijd verschijnend muziektijdschrift schreef men toen over die uitvinding als over een nieuw wereldwonder. Wij durven « De Schalmey » met citaten daaruit niet bezoedelen alhoewel we op slot van rekening de meest gegronde redenen hebben te vermoeden dat het hier én vanwege de orgelbouwer én vanwege de schrijver van genoemd artikel eenvoudig ging om een uiting van humor. En gezien de echt fijne humor van korte adem is vinden we nergens geen « orphealen » meer.

In de werken van Flor Peeters vinden we een greep vol humor; enkele variaties bv. op een Oud-Nederlands Lied krijgen bij middel van het rythme en de harmonische uitwerking een fijnzinnig humoristisch charme.

We zien hem toch zo over de tafel gebogen en horen zijn warme stem gedempt... gedempt groeien naar een formidabele lachbui van al wat kop en mens is rondom.

Waarom zouden wij bij de orgelbouwers en

componisten en organisten niet dat zoeken in het werk dat toch gegroeid en geschapen is uit de diepste tinten van hun fijn gemoed?

Er is echter nog een andere zijde aan de humor en het orgel.

De mensen kijken naar de orgelbouwer, de organist, en luisteren naar de orgelcomposities. Er zijn een hele groep mensen die ons aan het werk zien. Zij zullen daarbij totaal onverschil-

lig blijven of met schroom voor de feiten staan. Ofwel: een of ander karakteristiek zal hen doen

n onkelen, doen lachen, doen uitbarsten, alleenlijk om redenen die uit hun eigen karakter, uit hun persoonlijke kijk op de dingen voortspruiten. Wij spreken dan over caricaturen. Reeds in de oudste muziekhandschriften vinden we voorstellingen van caricaturale aard.

Bekijk me eens die viool- en harpspeler uit de XIIIe eeuw.

In meerdere uitgaven vindt u caricaturen van Liszt, Berlioz, Beethoven, Paganini, Chopin, Brahms, Strauss en een massa meer.

Hierbij publiceren wij een mooie van **Eugène Gigout** in volle actie, en een ander dat speciaal met orgelbouw te maken heeft: « De grote Kuis ». Er is grote kuis in de kerk. De ijverige dames overdoen meteen ook maar het orgel: « Dames, mag ik u vragen ook de pijpen terug te plaatsen waar u die vond? »

De humor is een leuk iets en een goed iets. Ieder mens heeft nood aan goede humor om in evenwicht te blijven.

En stukje humor onder vorm van een goedbedoelde caricatuur zal ieder kunstenaar een dienst bewijzen. Zoek naar de humor in het orgel, in de orgelkast, in de orgelcompositie en waar dit mogelijk is: u zult er meer sympathie voor voelen om een dieper begrip.

TIJL

Emiel De Groote

Het is nu nog te koud en de wind is te wild en onbeheerst zelfs voor een goed bewaard mens van meer dan tachtig lenten; doch wanneer de zon en de bloemen en de vogels... en de mensen van over de tachtig jaar weer hun intrede zullen doen en het uitzicht der dingen meer rust en vrede zullen bijbrengen, zullen wij hem weer ontmoeten zoals hier op de photo.

Gedurende 55 jaar was hij organist aan de St-Baafskathedraal met een ijver en een nauwgezetheid buiten vergelijking. Met een fris geheugen verhaalt hij nog uit zijn jonge jaren : toen hij als een der beste leerlingen van Tinel diens Sonate voor orgel voor het eerst uitvoerde op het nieuw orgel. Hij was een briljant leerling van de grote Tinel en een waar vriend geworden van Kan. Van Damme. In 1889 kwam hij naar de St-Baafskathedraal en vervulde er zijn ambt als een ware roeping. Overal hield hij orgelbespelingen waarbij de werken van Bach steeds een ereplaats innamen. Het is nog niet zo lang geleden dat hij o.m. de niet gemakkelijke Mi-Gr. (overschrijving van Do Gr.) op het orgel van de St-Niklaaskerk te Gent speelde. Nog dagelijks houdt hij de pianowerken van Bach, Chopin, Brahms in de vingers en, nooit vermoeid, treedt hij op voor de eenvoudigste mens ter wereld als de eenvoudigste mens ter wereld. Hij heeft gewerkt en geleefd in stilte, hij is gegaan, en gaat nog ons, jongeren, voor als een stralend, ondanks zichzelf, stralend voorbeeld van gedegen kunstenaarschap en christelijk organistschap.

De grootste slag in zijn leven, vertelde hij ons meermalen met dezelfde gelatenheid doch steeds groeiende weemoed, was, toen men hem kwam roepen dat z'n vrouw zwaar ziek geworden was. « Toen ik thuis kwam was ze overleden. Dit bericht trof me juist toen ik de offerande speelde van een grote begrafenisdienst... Ik had dus de doodmuziek gespeeld bij het sterven van mijn eigen vrouw. »

Dat hij nog meerdere jaren, zoals wij hem fotografeerden na een concert in de Kathedraal, in mooi zonneweer door de straten van Gent moge wandelen... en de deur van « De Schalmey » niet voorbijloopt zonder een praatje over de goede oude tijd!

Terugslag in de Orgelmuziek

Wij laten hier het eerste antwoord volgen op het ophefmakend artikel van onze geëerde Medewerkers G. van Ravenzwaaij. De lezers zullen begrijpen dat ieder correspondent verantwoordelijk is voor de inhoud van zijn schrijven. Wij menen echter dat het geen kwaad kan dat elk die het verlangt zich vrijelijk uitspreke — in zover niemand geschaad wordt — en dat wij wanneer dit kapittel afgesloten wordt, onze medewerker G. van Ravenzwaaij een algemeen antwoord laten inzenden. (N.v.d.R.)

Antwoord op de eerste vraag: Is men met het pneumatisch-electrisch te ver gegaan? Heeft men daarmede het karakteristieke van het mekanische ondergraven?

Ja, er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen pneumatisch-electrisch en mekanisch d.w.z. pneumatisch betekent registercancellade; mekanisch betekent tooncancellade.

De huidige orgelbouwers bouwen tegenwoordig bijna allemaal pneumatisch of pneumatisch-electrisch of andere systemen van register cancelladen. Gelukkig zijn sommige orgelbouwers van die systemen teruggekomen en zijn teruggekomen op tooncancelladen o.a. in Frankrijk en Denemarken en zelfs in Amerika. De Heer Van Ravenzwaaij begaat hier de fout de nadruk te leggen op het verschil van toetsaanslag. De achtbare schrijver zegt nl.: « als men naar een toets kijkt, is hij al naar beneden. » Ik wil voor de schrijver van dit artikel wel een pneumatisch kegellade orgel bouwen waar dit niet het geval is, maar de KLANKkwaliteit van een tooncancellade kan ik er onmogelijk op weergeven. Hier moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen de bouw van de windladen en van de toetsen. Het mekanisch sleeplade-orgel is een tooncancellade, de andere systemen registercancelladen. Bij de tooncancellade staan de pijpen van een zelfde toets op één cancel en worden dus door één luchtstroom aangeblazen. Dit heeft het voordeel dat hun klank gemakkelijker samensmelt. Bij polyphonisch spel komt de stemvoeding beter tot haar recht. Het aanblazen der pijpen bij een tooncancellade geschiedt ook veel rustiger, hetgeen bij een registercancel niet het geval is; bijgevolg ontstaat er een drogere klank. Cavaillé-Coll komt de eer toe altijd aan

de sleeplade getrouw gebleven te zijn en verklaarde in 1895 « le sommier à soupape individuelle ne se fera jamais en France. »

Om een duidelijke vergelijking te geven over de verschillende laden neem ik hier letterlijk een paragraaf over uit het boek van E. Rupp: *Entwicklungsgeschichte der Orgelbaukunst*.

« Bei der Schleiflade wird der Pfeifenton gleich dem Gast eines Rokokopavillons auf sanften Perronstufen von liebenswürdigen Wirten hinabgeleitet; bei der Kegellade wird ihm von einem unhöflichen Bedienten der Weg gezeigt, bei der pneumatischen Lade aber wird er von einem betrunkenen Hausknecht per Fusstritt ins Freie befördert! »

★

Antwoord op de tweede vraag: Is het mogelijk dat er technisch een tussenweg te vinden is?

Dit is natuurlijk heel goed mogelijk door terug te komen tot de tooncancelade en zo eenvoudig mogelijke speeltafels te maken zonder al het « speelgoed » dat men op de « moderne » speeltafels aantreft en nog duur kosten en toch

maar dienen op de dag der inhuldiging of op een bijzondere gelegenheid. Het zou wenselijk zijn de speeltafels te maken volgens het Skinner model. Het zou ook wenselijk zijn van zoveel mogelijk oktaafkoppelingen te vermijden. Dit is nog een erfenis van het Romantische orgel; dit orgeltype had zulk iets nodig, bij gebrek aan voldoende vulstemmen hadden zij in hun orgels met zware en plumpe disposities van achtvoetgrondspelen een klaarte nodig; bijgevolg werden er oktaafkoppelingen gebruikt. Ik zie niet goed in waarom men tegenwoordig nog oktaafkoppelingen nodig heeft, daar de meeste orgelbouwers nu meer naar Barokdisposities gaan. Technisch is er een tussenweg te vinden tussen de vroegere en tegenwoordige orgels. Een mekaanisch sleeplade orgel kan heel goed pneumatisch of electrisch gebouwd worden aangaande de verbinding van het klavier naar de windladen. Die oude toucher van de vroegere orgels en die door veel organisten geprefereerd wordt, kan best op een pneumatisch orgel bereikt worden, maar men zou terug tot de tooncancelade moeten komen en beter materiaal.

L. JAGENEAU

Orgelbouw in Nederland

III.

HET RESTAURATIE-PROBLEEM

Bij de beoordeling dezer artikelen houde men goed in het oog, dat ik hier niet een « geschiedenis der Nederlandse orgelbouw » schrijf — daar is de tijd nog lang niet rijp voor, — maar veeleer een serie losse aantekeningen over de herlevende Nederlandse orgelbouw, die steunend op 'n vaste en goede traditie, veel heeft geleerd van de Duitse « Orgelbewegung » en van de Franse school van Cavaillé-Coll, en die toch in vele opzichten zichzelf is gebleven. We mogen met een gerust en een blij hart verklaren, dat de Nederlanders weer orgels bouwen, die waarlijk orgels zijn, die de oude roem weer nabij komen. De Nederlander laat zich niet zo heel snel door vreemde invloeden « in de luren leggen ». Dat dankt hij aan die voorvaderlijke eigenschap van « de kat uit de boom te willen kijken » en eerst daarna aan het werk te gaan. En al heeft een overmaat van die eigenschap haar schaduwzijden, in de orgelbouw is het gebleken, dat in dit opzicht de Nederlander een realist is geweest en nog is. Ook in een artistiek vak als het bouwen van orgels. Het te snel toegeven aan vreemde smaak heeft bv. rond de eeuwwisseling een zware slag aan de Noord-Nederlandse orgelbouw toegebracht, en het heeft lang geduurd, eer men deze te boven was.

Liever heeft men hier naar het verleden gezien : en daar was zo iets te zien : De chronologische lijst in de Encyclopedie van de Lavignac is een schitterend pleidooi voor de Nederlandse orgelbouw van de zestiende en zeventiende eeuw, en telkenmale komen de archiefovondsten dat bevestigen tot ver in het buitenland.

Noord-Nederland telt vele oude orgels die voor een groot deel nog in de oude staat verkeren, t.t.z. wat hun dispositie betreft. Het betrekkelijk gering gebruik dat er in de loop der tijden van is gemaakt — de protestantse kerken kennen slechts één à twee diensten per week — is mede oorzaak geweest, dat vele instrumenten het zo lang hebben uitgehouden, terwijl in katholieke streken een frequenter gebruik een grotere slijtage veroorzaakte en vervanging spoediger noodzakelijk maakte. Een gebrek aan een daadwerkelijke en levendige belangstelling is hierbij ook van invloed geweest. Maar een der zeer gelukkige gevolgen is dan nog altijd, dat vele instrumenten hier nagenoeg ongerept zijn gebleven. Dat zijn dan wel niet alle grote orgels,

er zijn er bij van tien stemmen af, en ze werden vóór dertig, veertig jaar smadelijk als « dorpskerkorgeltjes » betiteld. Onze dagen hebben ze weer terug leren waarderen als specimen van een hoog ontwikkelde kunst van instrumentenbouw.

Er stonden er ook in grotere en stadskerken, die terug konden zien op een eerbiedwaardige ouderdom. Er zijn er die wereldberoemd waren, en een « Lexicon für Damen » van een honderd jaar geleden geeft onder het trefwoord « orgel » als voorbeeld alleen het Haarlemse Bavo-orgel; het was toch een Duits lexicon!

Stilaan is men, onder invloed van een beter begrip van het orgel, ook de andere oude instrumenten gaan waarderen als voorbeelden van schoonheid in de instrumentenbouw. Aanvankelijk alleen nog wel als museum-object, en dan vaak nog alleen om de interessante kas — ga naar het Rijksmuseum en ge vindt er drie orgel... fronten uit de vijftiende-zestiende eeuw, waar verder alles achter is weggesloopt — maar langzamerhand toch ook om het schone geluid. En dan zijn er natuurlijk commissies mee gemoeid geweest van Monumentenzorg en Oudheidkundige Genootschappen, en zij hebben beslag gelegd op het orgel en op zijn klank. Tenminste dat wilde men en dat meende men gevonden te hebben in een verzameling disposities en in statistieken van mensuren en andere afmetingen, die men, zoals commissies nu eenmaal eigen is, ging aanleggen. Het moet tot eer van vele dezer lichamen gezegd worden, dat door hun werking veel van het oude schoons is behouden gebleven, want de sloopwoede kende bij tijden in ons lieve landje geen grenzen.

Moeilijker werden problemen, wanneer er sprake was van restauratie van een oud instrument. Niets ter wereld is blijvend, en ook de schoonste orgels zijn aan slijtage onderhevig. Het zou zeer eenvoudig zijn, om de versleten onderdelen van zulk een orgel nauwkeurig op te meten, en van de beste materialen een nieuw te maken, ware het niet, dat het orgel, de orgelmuziek, het orgelspel, de orgelbouw een groei had gekend, die vaak in dit orgel tot uitdrukking gekomen was door vroegere bijplaatsingen of vervanging van registers. En het is voor de restaurateur een groot vraagstuk, hoever zijn respect voor deze veranderingen mag en moet gaan.

Een der bekwaamste medewerkers uit de laatste jaren van Cavallé-Coll en na de overgang van zijn Firma naar Mutin een der belangrijkste harmonisateurs, de Nederlander P. Veerkamp, schreef indertijd aan de organoloog J. W. Enschede het volgende over orgelrestauraties:

« Ik verkies menig oorspronkelijk oud orgel

aan een gemoderniseerd dito in dewelke men beoogd schijnt te hebben eerder een contrast daar te stellen tussen oud en nieuw dan een welluidend en wel geproportioneerd geheel aan te bieden. Bij dussdanige herscheppingen betreurt men dikwijls dat hetzij niet alles oud is, hetzij niet alles nieuw is en men vindt geredelijk dat veel van het oude niet slecht en veel van het nieuwe niet goed is en nog minder goed het heterogene mengsel. »

Dit krasse oordeel telt temeer, omdat het werd geschreven in het begin dezer eeuw, de tijd bij uitstek van « modernisaties » van oude orgels. Het beziet de restauratie van orgels tot in de kern.

Er zijn orgels, die in de loop der tijden zijn uitgebreid met een of meer registers. De « Prinzipienreiter » wensden al deze latere « aanwinsten » tout court ongedaan gemaakt te zien. Er zijn orgels, waarbij oudere registers zijn vervangen door nieuwe. Deze zouden moeten vervangen worden door de oorspronkelijke. (Wat meestal neerkomt op een herbouw van het oude register volgens bekende maten, of... wat men daarvoor wenst te houden!) Er zijn orgels, waarbij de mechanische tractuur door de latere aanbouw zo moeilijk en zwaar is geworden, dat er niet meer redelijk op te spelen is. De ene restaurator zal de tractuur willen moderniseren (Groningen, St-Martini), een andere zal de latere toevoegsels willen verwijderen om het orgel weer speelbaar te doen zijn. Hier komen inderdaad beginselvragen aan de dag: Is een orgel een museumstuk? Is het een instrument dat voor onze dagen moet gelden?

Deze zaken zien er ogenschijnlijk zeer ingewikkeld uit, maar zijn het niet, indien men allereerst zich wil laten leiden door het gezond verstand. Men stelle de kwestie best als volgt: Het onderhavige instrument is in zijn goede dagen een goed instrument geweest, of niet. Is het dat wel, dan herstelle men het zo getrouw mogelijk in de oude toestand en de oude klank. Men versta mij goed, ik wens niet te historiseren à tort et à travers! Daar is bijvoorbeeld het probleem van de windvoorziening: Het is de oude klacht van de vroegere organisten, Bach voorop, dat de windvoorziening zo gebrekkig was. Met de speenbalgen was het niet anders mogelijk. En steeds is er èn door de theoretici èn door de practici op gewezen, dat de windvoorziening de eerste voorwaarde is voor een juiste klank. Welnu: Waar wij in de huidige windvoorziening toestellen bezitten die een feilloos gelijkmatige windtoevoer verzekeren (ventilator, magazijnbalg), daar zou het wel zeer dwaas zijn, deze grote voordelen prijs te geven

voor de historische, volstrekt onvoldoende spaanbalgen.

Moet ook de mechanische tractuur vervangen worden door een moderne? Bij kleine orgels is de mechanische tractuur voor een juist spel, dus voor een juiste klankgeving, geen bezwaar, integendeel, ook al is er door de speler geen de minste beïnvloeding van de toon mogelijk door de wijze van neerdrukken van de toetsen, er is nog altijd het verschijnsel — mogelijk alleen maar psychologisch — van een directere eenheid van speler en instrument, dat bij de pneumatiek en zeker bij de elektrische tractuur ontbreekt. Voor grotere orgels (boven veertig registers) wordt zelfs de beste mechaniek te zwaar voor een soepel spel, ofschoon een zuiver uitgebalanceerde mechaniek — kwestie van vakmanschap! — hieraan een heel eind tegemoet kan komen. Maar het is onjuist, om bij alle oude orgels dezelfde toestanden te willen handhaven als voorheen, alleen om der historie wille! Ik denk hier bv. aan het geval Zwolle St-Michaël: Dit prachtige Schnitger-orgel wil men niet laten elektrificeren. Uitstekend. Maar met vol werk en de klavieren gekoppeld is het niet te bespelen. Heeft Schnitger dan geen goed werk geleverd? Jawel, maar door de latere toevoegingen van registers, zelfs met uitbreidingen van de windladen en verhoging van de winddruk, is de druk op de ventielen in de windlade zó groot geworden, dat het niet doenlijk is om op de gekoppelde klavieren met vol werk te spelen. Het zou dus zeer eenvoudig zijn, om deze latere toevoegingen er oordeelkundig van te verwijderen en de oude winddruk te herstellen. Dat hiermee sommige interessante registers van later datum verdwijnen, is misschien jammer, ertegenover staat, dat de winst veel groter zal zijn, nl. het oude, prachtige Schnitger-orgel weer terug te hebben in zijn oude staat. Joachim Hess zegde in zijn « Dispositiën » (1774) van dit orgel o.a.: « Dat alle de vier Clavieren aan elkander gekoppeld, zig zo gemakkelijk lieten bespeelen. » Daar moet aan dit orgel dus nogal zijn geknoeid dat de vier klavieren gekoppeld onbespeelbaar zijn geworden. Wij hopen dan ook, dat men voor dit orgel een even gelukkige oplossing zal weten te vinden als voor dat van Sint-Laurens te Alkmaar. Maar daarvoor zal meer nodig zijn dan alleen maar een theorie-boek, een lijst met hobby's van liefhebbers, een tekenpen en een passer. Daar zijn mensen voor nodig, die een schaaf, een schroevendraaier, een soldeerbout en een zaag kunnen hanteren, om van intoneergereedschap nog maar te zwijgen!

Ja, dat Sint-Laurensorgel. Daar heeft orgelbouwer Flentrop uit Zaandam jaren achtereen,

met onderbrekingen tijdens de oorlog, zijn beste krachten aan gegeven. Hij zo goed als zijn werklieden. Het resultaat is verbluffend. Zelden heb ik een orgel gehoord, gezien en bespeeld, dat zo eenvoudig klinkt, zo een mals geluid heeft, zulke prachtig geïntoneerde stemmen als dit Alkmaarse. Het werd gebouwd door de Amsterdamse orgelbouwers Eekmans en Hagerbeer in 1639-45, met een front van de gekende bouwmeester Jacob van Campen. In 1723-25 werd het geheel verbouwd en vergroot door Caspar Schnitger, die er bovendien nieuwe windladen en mechaniek in aanbracht. Veel van het oude pijpwerk bleef toen behouden, vooral in het Hoofdwerk, dat ook nu weer een zuiver presentant-karakter draagt.

Schnitger's dispositie was als volgt:

Hoofdwerk :		Bovenwerk :	
Prestant	16	Prestant	8
Pestant	8	Baarpijp	8
Prestantquint	6	Roerfluit	8
Octaaf	4	Quintadena	8
Quint	3	Octaaf	4
Principaal	2	Fluit dous	4
Flachfluit	2	Speelfluit	3
Rauschpijp	2 st.	Octaaf	2
Tertiaan	2 st.	Spitsfluit	2
Mixtuur	6 st.	Sesquialtra	2 st.
Trompet	16	Cimbel	3 st.
Viola di Gamba	8 (een tongwerk!)	Scherp	4 st.
Trompet	4	Trompet	8
		Hautbois	8
		Vox Humana	8
Rugwerk :		Pedaal :	
Prestant	8	Prestant	24
Quintadena	8	Prestant	16
Holpijp	8	Roerquint	12
Octaaf	4	Octaaf	8
Fluit	4	Quint	6
Nasart	3	Octaaf	4
Quintfluit	3	Nachthoorn	2
Superoctaaf	2	Rauschpijp	3 st.
Waltfluit	2	Mixtuur	6-8 st.
Quintanus	1 ½	Bazuin	16
Sesquialtra	2 st.	Trompet	8
Mixtuur	5-6 st.	Trompet	4
Cimbel	3 st.	Cornet	2
Fagot	8		
Trechterregaal	8		
Vox Humana	8		

In 1782, 1823, 1854 werd er telkens een en ander aan gewijzigd. De herstelling van 1940-1949 is inderdaad een herstelling geworden. Behoudens enkele geringe wijzigingen zijn de oude en de nieuwe disposities gelijk.

Het is waar, Schnitger's werk bracht nogal deining teweeg in de Hollandse orgelwereld van die dagen. Maar zijn werk genoot een zeer wijde beroemdheid. Dat we aan stedelijke concurrentie-zucht het dertien jaar jongere Haarlemse orgel te danken hebben, waar Müller toch weer teruggreep op de oudere Hollandse mensuren, doet aan de pracht van het Alkmaarse instrument niets af. Ik denk bv. aan de Viola di Gam-

ba van het Hoofdwerk: Afzonderlijk bespeelt klinkt dit register als een strijkkwartet zo fijn en zo edel.

De grote drijvende kracht voor de orgel-restauratie was de kort tevoren aangestelde organist Gerardus Havingha, afkomstig uit Groningen, die de Schnitgerorgels kende en daarvoor in Holland een lans brak. « Hij is de persoon geweest, » zegt Enschede, « die, vurig aanhanger van de muziekbegrippen welke tot aan Wagner's tijd gegolden hebben, deze met overtuiging het eerst in Holland te hebben voorgestaan, en dat hij in het Westen van ons land practisch heeft ingevoerd de theorie van Duitschen orgelbouw, welke in Nederland bij uitsluiting van toepassing gebracht is tot in 1871,

toen het orgel in de Mozes-en-Aäronkerk te Amsterdam, door Gebr. Adema gebouwd, werd ingewijd. » (J.W. Enschede, Gerardus Havingha, Tijdschr. d. Ver. v. Noord-Nederl. Muziek-geschiedenis, VIII).

Zonder een innerlijke groei van de orgelbouwkunst in de laatste twintig jaren in Nederland had het Alkmaarse orgel niet die luister kunnen terugkrijgen, die we er nu aan gehoord hebben. Hier is met groot vakmanschap, zuiver kunstinzicht, oneindig veel geduld en ware schoonheidsliefde ons een instrument teruggeschonken, dat de waardering van het orgel zal verdiepen en verbreden onder allen die het horen.

Piet VISSER

Ommereis doorheen de Kerkrekeningen van O.-Vlaanderen

SINAAI

Het oudste stuk dat we in de Pastorij vonden dateert van 1648. Reeds in dit eerste bundeltje staat een orgelbouwer vermeld die een pensioen krijgt voor de twee vorige jaren « betaelt aen meester **Jan Bronsaer** orgelmaker voor het onderhoudt van twee jaer onsen orgele. » In dezelfde periode worden vier nieuwe gordijnen gekocht voor het orgel. Het jaar nadien verricht dezelfde orgelbouwer een reparatie. Hij werkt er dan onafgebroken tot 1657, slechts éénmaal vervangen in 1655 door **Mr Jan Matthys**. Tot 1660 komt « de orgelijst van waesmunster » het orgel repareren.

De organist pieter geenens vertrekt het jaar daaropvolgend naar Gent om de orgelbouwer te spreken. Het is best mogelijk dat de onderhandelingen te Gent geen goed resultaat opleverden daar we verder vinden dat de eigenlijke bouwer van het nieuw orgel een orgelbouwer van Mechelen is.

Vooreerst tekent Gillis de coster een model voor een nieuw oksaal. Het oud oksaal wordt verplaatst. Het nieuw wordt gemaakt door de gebroeders Vincent en Joos van boexelaer. Philippus taleboom snijdt de figuren. Het hout daartoe gebruikt komt voort van negen bomen!

In 1660, wanneer het nieuw oksaal klaar was komt de orgelbouwer van Mechelen **Jan brimser**. Hij werkte vooral te Mechelen en omstreken, doch we vinden hem ook in bijna alle kerken van het Waasland, Zele (Kapel van O. L. Vr. van Zeven Weeën), St-Gillis-Waas, e.a.

In 1665 komt het orgel per schip te Sinaai aan en het wordt op wagens naar de kerk gevoerd. Jan brimser krijgt twee opeenvolgende payementen en zijn zoon « de soone Jan brimser genomt blasius briemser » krijgt een aanzienlijke som « drinckgelt ».

Mr Charles teirlinck uit Gent komt het nieuw orgel visiteren. Nog het jaar daarop volgend verschijnt hij terug te Sinaai voor de laatste keer.

In 1685 wordt er weer gesproken over snijwerk aan het orgel gemaakt door Adriaen de Cleene van Waasmunster. **Frederick knobbel** orghelmaecker krijgt een bepaalde som « omme loodt te coopen tot het gieten van nieuwe pijpen inden orgele. » Is hier weer sprake over een nieuw orgel? of alleen over een grote reparatie; wij weten het niet en vinden geen verdere gegevens. Ook de orgelbouwer Knobbel is ons tot nog toe volledig onbekend.

In 1695 is het **Mr Jacobus Bauwens** die komt herstellen en repareren; hij keert terug tot 1698 inclus.

Verdere rekeningen ontbreken. Het orgel dat er nu staat is oorspronkelijk een laat-negentiend-eeuws werk.

DESTELDONK

Voor deze plaats kunnen we zeer kort zijn. Nietegenstaande een nog goed bewaard archief vinden we alleen een klein boekje van rond de jaren 1540-43 waarin vermeld wordt dat de organist een zekere som krijgt om « diverse stonden te spelen up dhurghel. »

In het verloop van de 17^e eeuw en een groot deel der 18^e eeuw wordt slechts gesproken over allerlei muziekinstrumenten binnen de kerk. We kunnen veronderstellen dat ook hier de beeldenstorm gewoed heeft of een grote brand en dat nadien geen orgel meer werd gebouwd. We vinden er in ieder geval geen tot diep in de 18e eeuw.

De EE. HH. Pastoors Van Zandijke en Vermeersch danken we hier bijzonder voor het zeer hartelijk onthaal.

B. D. K.

Cavaillé - Coll

★

Het was op het einde van vorig jaar dat de herdenking van het afsterven van de grote Aristide Cavaillé-Coll — een halve eeuw geleden — plaats vond. De lezers van « De Schalmey » zullen zich herinneren dat we om technische redenen dit merkwaardig artikel moesten verplaatsen naar dit nummer. Deze wijziging in de oorspronkelijke plannen zal niet worden aangezien als gemis aan belangstelling van onzentwege. (N.v.d.R.)

Het geslacht Cavaillé-Coll stamt uit de zuidelijke streken van Frankrijk. Jean-Pierre, de oudst gekende, fabriceerde rond de jaren 1700 klerstoffen te Gaillac-Albogeais, op de boorden van de Tarn. Hij had vier kinderen: Gabriel die hem in de bescheiden fabriek opvolgde, Françoise die met een zekere Caussé huwde, en twee zonen Pierre en **Joseph** die hun intrede deden in het klooster der Dominicanen te Toulouse.

De beide laatsten, vooral Joseph, werden de grondleggers van de orgelbouwkunst in het verder geslacht. Er waren nl. in het klooster meerdere Broeders-Kunstenaars waaronder: Broeder Laburth die ongeacht de Rückers van Antwerpen als de grootste clavecimbel-bouwer doorging; verder Broeder Isnard die orgelbouwer was. Deze laatste was de leermeester van Joseph Cavaillé.

Gabriel stierf in 1745 op 46 jarige ouderdom. Hij liet meerdere kinderen na waaronder **Jean-Pierre** die door Broeder Joseph aangenomen werd en daar de orgelbouwkunst aanleerde. In 1765 werd Jean-Pierre voldoende waardig geacht op eigen benen te staan en vertrok op 22 jarige ouderdom naar Barcelona om er twee orgels te repareren en voorts te onderhouden.

Hij vond het daar goed en huwde er **Marie-Françoise Coll**, de dochter van een zijdefabrikant. Joseph stierf waarschijnlijk rond deze periode. Pierre die nu de oudste was en nog alleen in de geboortestreek overbleef riep de jonggehuwden naar Frankrijk terug. Zij kregen een huis dicht bij het klooster. Een jaar nu hun aankomst werd het eerste kind geboren: **Dominique**. Na meerdere wederwaardigheden, onder meer een afscheid van moeder die een jaar in Spanje te rusten ging, kwamen ze terug bij mekaar te Castelnaudary waar Jean-Pierre een orgel bouwde. De moeder herstelde echter niet en overleed in 1780.

Ongeveer een jaar later huwt Jean-Pierre Marguerite Fabry, notarisdochter te Saint-Thibéry. Dominique schreef later hoe hij in dit stadje gekomen was: er was een orgel te repareren in de Benedictijner-Abdij van Saint-Thibéry waar het orgel gebouwd was door de beroemde Dom Bédos. De toenmalige Prior Dom Chabran, vond het daarom noodzakelijk Dom Bédos te raadplegen over de orgelbouwer die daarvoor in aanmerking zou komen, waarop deze antwoordde: « Haal Mr. Cavaillé die het orgel te Castelnaudary gemaakt heeft. »

Na dit zeer omvangrijk en goed geslaagd werk kwam ook Dominique in het vak. Hij leerde vooreerst het werk van Dom Bédos « L'Art du facteur d'orgues » en werkte dan naast zijn vader die ondertussen naar Montréal verhuisd was. Hij werd een uiterst bekwaam vakman en kan reeds perfect tinnen pijpen solderen op zijn veertiende jaar.

Werkten ook in de orgelbouwerij twee zonen van Jean-Pierre van de tweede moeder, Augustin en Martin-Dominique. Zij hebben echter geen grote sporen nagelaten.

Rond deze tijd begonnen grote moeilijkheden de familie te verdelen. Na enige „woorden” met zijn stiefmoeder wil Dominique, die een zeer onafhankelijke natuur had, naar Perpignan vertrekken om er bij een andere orgelbouwer in de dienst te gaan, doch zijn vader laat hem door twee werklieden terug halen.

Hij begreep echter hierdoor dat de jonge kerel (17 jaar) stilaan op eigen benen zou moeten staan. Daarom liet hij hem zekere dag bij zich roepen en zei: « Cavaillerou (verkleinwoordje van die naam) il y a deux partis à prendre: ou ne point sortir le soir, ou aller en Espagne. » Dominique vertrok liever naar zijn grootouders in Spanje dan zijn avonduitstapjes met de vrienden op te geven. Hij vertrok de 3 Januari 1788, en vestigde zich te Vich in Catalonië. In

1789 komt ook zijn vader bij hem aan om de Revolutie te vluchten. Enkele jaren later moeten ze beiden terug naar Frankrijk, te voet over de Pyreneeën omdat er oorlog was tussen Spanje en Frankrijk. Dominique wordt officier in het Frans leger en blinkt uit door speciale wapenfeiten.

Na de oorlog keerde hij terug naar Spanje waar zijn vader hem weer voorgegaan was en werkte er samen met hem aan menig beroemd orgel. Het Spaanse volk echter verbitterd door de bezetting der Franse en Italiaanse troepen begon zich te wreken op de Franse burgers die in hun land verbleven. Jean-Pierre die voor kort zijn vrouw verloren had, werd uit zijn werkhuis gesleurd en te water naar een eerste Franse haven verplaatst. Onderweg echter werd hij met anderen ernstig ziek en aan wal gebracht te Llanza waar hij, bestolen en verenzaamd in de meest ellendige toestand stierf (13 Maart 1809).

Twee jaar te voren had Dominique een huwelijk aangegaan met Jeanne Autard en vestigde zich te Montpellier. Daar werden twee zonen geboren: **Vincent** in 1808 en **Aristide** in 1811.

De eerste periode van hun leven was gevuld met rook en strijd. Het was een aanhoudend vluchten van Frankrijk naar Spanje en omgekeerd waardoor, onder meer, de financiële toestand van de familie veel te lijden had. De studies van de jonge Aristide zijn ook nimmer gebonden geweest tot een groeiend geheel. Hij was vooral goed op de hoogte der rekenkunde. Nu en dan mocht hij werken aan een orgel, maakte er een zelf volledig af. Hij was de uitvinder van menig onderdeel en verbetering. Een gelukkig toeval bracht hem in betrekking met Rossini die hem aanraadde naar Parijs te komen. Met een massa aanbevelingsbrieven en na een roerend afscheid toog hij Parijswaarts. Enkele dagen nadien had hij reeds een orgel te bouwen in Saint-Denis.

Het is niet steeds zo gemakkelijk. Cavallé-Coll heeft de strijd voor de goede orgelbouwkunst aangevangen, de strijd voor het leven niet minder. Hij maakt plannen, bouwt orgels, doet lange studiereizen om de goede orgels van het land te leren kennen. Ook in het buitenland gaat hij kijken en studeren. Hij ontdekt fouten en kwaliteiten bij andere orgelbouwers en vindt voor zichzelf de nodige verbeteringen. Onvermoeibaar gingen de brieven tussen zijn vader en hemzelf over en weer, daarbij verscheen de eerste brochure « De l'Orgue et de son architecture ». In 1849-50 werkte Aristide volledig alleen en niet meer in vereniging met zijn vader. In 1854 huwt hij met Adèle Blanc. Op het bruiloftsmaal waren o.m. aanwezig Mr. en Mw Erard, Mr en Mw C. Franck, enz.

Het heeft geen zin hier al de orgels door de grootste Meester der laatste paar honderd jaar te willen opsommen. **Er zijn er nog in het land waarvan nog niet openbaar gezegd werd dat ze door meester Cavallé-Coll gebouwd werden, er zijn er nog in het land die niet onderhouden worden of in verkeerde handen gegeven worden? Zou daar niets op te vinden zijn?**

Tegen het einde van zijn leven wordt Cavallé-Coll ook gedeeltelijk doof, hij kan de orgelconcerten van beroemde virtuosos niet meer beluisteren. Op het einde der 19e eeuw geeft hij de gehele zaak in handen van Mutin. Met zijn dochter betrok hij een bescheiden huis in de rue du Vieux-Colombier in zeer gematigde financiële omstandigheden.

Op 13 October 1899 stierf de grote Meester. Hij had geleefd voor de orgelbouwkunst, idealistisch, te weinig zakelijk doch geniaal. Geen zijner drie zonen kan het werk van hun vader voortzetten in die mate dat daardoor het geslacht Cavallé-Coll den ouden roem bewaren kon.

Laten wij hopen dat de orgels die de grote meester bouwde, ze zijn ontelbaar, een blijvende getuigenis zullen afleggen van zijn Meesterschap. Laten wij hopen dat ieder orgelbouwer naar hem zal opzien in zijn werk.

Luc JAGENEAU

★

BRIEF VAN CAVAILLE-COLL

aan de

Z. E. Pastoor Dryver van de St-Niklaaskerk te Gent

In verband met het artikel van onze medewerker Luc Jageneau publiceren wij van heden af een reeks onuitgegeven brieven van de grote orgelbouwer Cavallé-Coll die in sommig opzicht zeer merkwaardig zijn. Zij zullen een schakel vormen in de geschiedenis van het leven en het werk van deze geniale man. De lezers van « De Schalmei » zullen de redenen waarom wij de reeks brieven in de oorspronkelijke taal behouden, zekere begrijpen.

Paris le 23 Août 1869

Monsieur le Curé,

Conformément à la lettre que vous avez bien voulu m'adresser le 19 du courant et pour éviter tout indécision au sujet des travaux de relevage de l'orgue de St. Nicolas, je m'enpresse de vous informer que j'accepte les conditions posées

dans votre honorée du 4 Août courant: c'est-à-dire que je m'oblige à exécuter les travaux de relevage et l'accord général de l'orgue, pour la somme de mille quatre cents francs proposée par le conseil de fabrique.

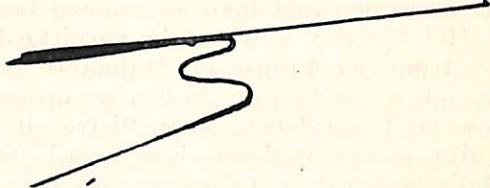
J'envverrai en conséquence mes employés à Gand pour commencer les travaux dans les premiers jours de Septembre prochain. Cette concession de prix vous prouvera, je l'espère, Monsieur le Curé, le désir que j'éprouve de **conserver à l'un des meilleurs instruments sortis**

de mes arteliers son caractère et ses qualités originales et de vous donner une pleine et entière satisfaction,

— Veuillez, je vous prie...

Votre très humble serviteur,

A. Corveille lott

Ontvangen Werken

Te zijner tijd worden de daarvoor in aanmerking komende werken in ons tijdschrift besproken. (Red.)

MUZIEK

ORGEL :

Dom Pieter Fischer, O.S.B. : Organum Italicum I. Adriano Banchieri, VI Suonate. — Uitgave Annie Bank, Amsterdam.

Johann Pachelbel : Ausgewählte Orgelwerke, I, II en IV, Bärenreiter-Verlag, Kassel. Hrsg. Karl Matthei.

W. A. Mozart : Drei Stücke für die Orgel (KV 594, KV 608, KV 616). Hrsg. Friedrich Brinkmann, Bärenreiter-Verlag, Kassel.

Jan Bender : 30 kleine Choralvorspiele zum gottesdienstlichen Gebrauch. I Bärenreiter-Verlag, Kassel.

Walter Geiser : Fantasie II Op. 28. Bärenreiter-Verlag, Kassel.

Siegfried Reda : Choral-Konzert I « O wie selig seid ihr doch, ihr Frommen ».

Id. : Choral-Konzert II « Gottes Sohn is kommen ». Bärenreiter-Verlag, Kassel.

G. Frescobaldi : Orgel- und Klavierwerke II. Il primo libro di Capricci, Canzone e Ricercare. (1726); Bärenreiter-Verlag. Hrsg. Pierre Pidoux.

VOCALE MUZIEK :

Jaap Vranken : Missa « Miserere nostri, Domine. » ad 4 voces inaequales, organo comitante. — Van Rossum, Utrecht.

Ad. Brunner : Missa a cappella 4-st. — Bärenreiter-Verlag, Kassel.

Heinr. Kaminski : Die Messe deutsch, 5-st. a cappella. — Uitg. idem.

Weihnachtslieder zum Singen und Spielen am Klavier, mit Blockflöte, Geige oder einem anderen Instrument, gesetzt von **Fr. Dietrich**; Hausmusik-Ausgabe zum uempas-Heft. — Uitg. id.

Dietr. Buxtehude : In dulci jubilo. f. 3-st. Chor, 2 Violinen u. Generalbass. Hrsg. Grusnick. — Uitg. id.

Id. : Magnificat f. 5-st. Chor, 5 Str. instr. u. Generalbass. Hrsg. Br. Grusnick. — Uitg. id.

Heinr. Isaak : Officium Nativitatis Domini. f. 4-st. gem. Chor hrsg. v. W. Lipphardt. — Uitg. id.

Id. : Officium Epiphaniae Domini. f. 4-st. gem. Chor hrsg. v. W. Lipphardt. — Uitg. id.

Ina Lohr : Die Geburt unseres Herrn Jesus-Christus, wie sie uns der Evangelist Lucas erzählt hat. f. Singstimmen, Geigen u. Bratsche. — Uitg. id.

Helmut Bornefeld : Choralkantata I, II, III, Kantoreisätze I. — Uitg. id.

Siegfried Reda : Wenn ich mit Menschen- und mit Engelszungen redete. Motet.

Id. : 12 kanonische Choräle.

Id. : Tröstet, tröstet mein Volk. Geistl. Konzert f. Sopran u. Orgel. — Uitg. id.

Heinr. Kaminski : Drei cantiques bretons. f. 1 Singst. u. Klavier. — Uitg. id.

J. S. Bach : Rezitative und Arien m. Generalbass. hrsg. v. Pierre Pidoux. II, (tiefe Stimme). — Uitg. id.

Seb. Bach's Gesänge zu G. Chr. Schemellis « Musicalischem Gesangbuch », Leipzig 1736. hrsg. v. Max Seifert. 3e Ausg. — Uitg. id.

Fr. G. Klingenberg und Mich. Rohde : Hochzeitsarien und Kantaten hrsg. v. H. Engel u. W. Freytag. — Uitg. idem.

PIANO :

August Halm : Werke f. Klavier II. — Uitg. id.

LITERATUUR :

Fr. Bärnwick : Die grosse Orgel im Münster zu Weingarten. — Uitg. Bärenreiter-Verlag, Kassel.

H. H. Draeger : Prinzip einer Systematik der Musikinstrumente. — Uitg. id.

H. Hoffman : Vom Wesen der zeitgenössischen Kirchenmusik. — Uitg. id.

Matthijs Vermeulen : Principeen der Europese muziek. — Uitg. Mij Holland Amsterdam.

W. Korstekaas : Hen wonderkind van Salzburg, het leven van Mozart. — Uitg. Nederland's Boekhuis, Tilburg.

Hélène Nolthenius : Eroica, het leven van Beethoven. — Uitg. id. (vervolgt.)

mixturen

● **Fernando Germani**, de organist van St-Pieter te Rome, is op tournee in de Verenigde Staten en Canada. Hij begon op 3 October in de St-Thomaskerk te New-York met de Passacaglia en Fuga in c van Bach.

● **Joseph Bonnet**, de organist van St-Eustache in Parijs, stierf in Augustus 1944 in Canada. Hij werd er begraven in de abdij Saint-Benoit-du-Lac, een voorrecht, dat eigen is aan de Oblaten van Sint Benedictus, en dat hem, als oblaat van de abdij Solesmes bovendien gaarne werd verleend om zijn verdiensten voor de goddelijke lofzang. Als dank voor deze vriendelijke bejegening heeft zijn weduwe aan de monniken van St-Benoit-du-Lac het orgel afgestaan dat Bonnet had laten bouwen in zijn huis te Condé bij Parijs. Zijn opvolger aan de St-Eustache, André Marchal, heeft op 9 October dit orgel in het Canadese klooster ingespeeld.

● **Op een concert van het Catholic Choir van St. Louis** in de Rosati Kain-Hoge School, dat stond onder leiding van Dom Ermin Vitry OSB, werden o.a. uitgevoerd: «O Jesu Christe» van Jachet van Berchem, «Te Deum» van Flor Peeters, terwijl de tweede helft van het programma gewijd was aan de nieuwe cantate van Camiel van Hulse «The Beatitudes». Camiel van Hulse, organist-Directeur in Texas, is afkomstig uit St. Nikolaas-Waas.

● **Het nieuw orgel** in de concertzaal van Boston is ingewijd met een concert onder leiding van Charles Munch. E. Power Biggs speelde het Concerto van Händel in re-mineur. Half November werd, eveneens onder leiding van Charles Münch, een gala-concert gegeven ten bate van de werken van Dr. Albert Schweizer in Lambarene, Midden-Afrika. Op dit concert werden, naast werken van Bach, D'Aquin en Reubke, de concerten van Haydn, Hindemith en Poulenc ten gehore gebracht door E. Power Biggs. Het fonds van Dr. Schweitzer ontving het batig saldo, groot 5000 dollars.

● **Onder grote belangstelling** is half October het vijftigjarig bestaan gevierd van de Guilmant-Orgelschool in New-York.

● **Jongensstad**, de stichting van Pater Flanagan in Nebraska, bezit niet alleen een uitmuntend jongenskoor in zijn kerk; het heeft nu de beschikking gekregen over een groot orgel van 43 spelen op 4 klavieren en pedaal.

● **De Æolian-Skinner Organ Company** heeft het orgel van Kilgore (Texas) uitgebreid o.a. met een Trompetten-Chaminade. Dit is het eerste orgel in Amerika, dat met horizontale trompetten is voorzien.

● **Driehonderdvijftig jaar geleden** kreeg de Sultan van Turkije een orgel ten geschenke van Koningin Elisabeth van Engeland.

● **Door de Radiozenders Brussel-Vlaams en Hilversum (KRO)** zal in de loop van dit voorjaar het gehele derde boek der Oud-Nederlandse Meesters voor het Orgel van Prof. Flor Peeters worden uitgezonden. Voor Brussel speelt op 16 Jan. Willy van Innis; op 27 Febr. Victor Hens; op 13 Maart Juffr. Godelieve Suys; op 10 April Gabriel Verschraegen.

Voor Hilversum: 7 Febr. Nico Zeyen; 7 Maart Alphons Gaalman; 4 April Kees Stolwijk; 18 April Hubert Houët.

● **In Dresden** zullen, ter gelegenheid van het Bach-jaar, door de Collum-Concerten een groot aantal Bach-uitvoeringen worden gegeven, waarop nagenoeg alle werken van de Meester worden uitgevoerd. Deze concerten lopen van September 1949 tot einde Augustus 1950.

● **Nieuws van de Universiteiten:** In Heidelberg geeft Prof. Dr. H. Poppen een college over «Die Entwicklung der Orgel als Spiegel der Musikgeschichte». — In Marburg doceren Prof. Dr. H. Engel en Prof. K. Utz de Geschiedenis der Orgelmuziek. — Te Münster i.W. be-

handelt Prof. Dr. W. Korte de instrumentale muziek van Johann Seb. Bach.

● **Aan de Noord-West Duitse Muziekacademie** in Detmold zijn voor het Wintersemester in totaal 291 studenten ingeschreven. Voor het hoofdvak orgel niet minder dan 112 (ja, honderd en twaalf).

● **De Victoria-concerthall te Geneve** heeft onlangs een nieuw orgel gekregen, dank zij de goede zorgen van het stadsbestuur. Het bevat 82 sprekende stemmen op 4 klavieren en pedaal (6 transmissies), benevens de vereiste speelhulpen, verplaatsbare speeltafel, Amerikaanse «Setzer»-combinaties. Het openingsconcert stond onder leiding van Ernest Ansermet; solisten waren Marcel Dupré (Improvisatie en Bach's Passacaglia et Fugue), Pierre Segond (3de Symphonie van Saint-Saëns) en Eric Schmidt («Les Huns» van Fr. Liszt). Het orgel werd gebouwd door het huis R. Ziegler & Cie S.A. te Geneve.

● **De Firma Adema-Schreurs** te Amsterdam bouwde in de kapel van het Marine-Etablissement te Amsterdam een klein instrument van 8 registers op 1 klavier en pedaal. Het werd ingezegend door de Hoofdaalmoezenier der Koninklijke Nederlandse Marine, Mgr. J.F.M. de Sain, en ingespeeld door de organist Piet Pijnenborg, met medewerking van het Zangkoor van «De Pool», o.l.v. E.P. C. v. d. Peet SCJ.

● **In de Ecole Normale te Parijs** werden onlangs een aantal werken gespeeld van de vóór tien jaren overleden Meester Charles Tournemire. De Schweizerische Musikzeitung schrijft hierover als volgt: «Tournemire heeft in de Ste-Clotilde een-en-veertig jaren als geniale improvisator gegolden, als componist echter tevergeefs op erkenning gehoopt. Nu heeft eindelijk de eerste uitvoering plaats gehad van zijn strijkkwartet, en dit zal mogelijk ten gevolge hebben, dat men zich met deze «tijdgenoot» meer zal gaan bezig houden, die behalve acht symphonieën nog een rij van grote orkestwerken componeerde.» De Schalmei hoopt, dat ook de organisten zijn werk meer ter hand zullen nemen.

● **De Nederlandse Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen** heeft aan een aantal Nederlandse musici opdrachten gegeven voor het componeren van een kamermuziekwerk voor twee instrumenten (bij voorkeur viool en piano of cello en piano) of enige liederen (ten minste vier) voor zang en piano op Nederlandse tekst. Onder de uitgekozen componisten treffen wij aan de organisten Hendrik Andriessen, Albert de Klerk en Jan Mul.

● **Is Bach's orgelwerk** vatbaar voor transcriptie voor groot orkest? Aan deze langzamerhand brandend geworden kwestie wijdt W. McNaught in de Musical Times van Nov. '49 een uitvoerig artikel. Aan de hand van verschillende voorbeelden acht hij deze manier van doen funest voor een juiste waardering van het werk van Bach. De schijnbare winst aan verbreding van de Bach-kennis brengt een groter verlies aan verdieping mede.

● **Om het orgel weer te kunnen herstellen** heeft de Reformierte Kirche in Dresden de koperplaten waar eertijds het dak mee gedekt was en die onder de oorlog opgeborgen waren, gebruikt om er orgelpijpen van te maken. Het is een manier!

● **In Berlijn** werden verschillende werken van Messiaen gespeeld. Voor orgel o.a. de «Dyptiek van het aardse leven en de eeuwige zaligheid».

● **De afdeling kerkmuziek** van de Muziekhogeschool te Freiburg i.Br. gaf een orgelavond, waarop de leerlingen werken uitvoerden van Reger, Jobst, Ahrens, Flor Peeters en Messiaen.

● **Karel Richter**, de 23-jarige leerling van Günther Ramin, werd benoemd tot organist van St. Thomas te Leipzig.

● **Het Belgisch Tijdschrift voor Muziekwetenschap** brengt gegevens van de hand van I. Bogaert over de Antwerpse organist P.J. v.d. Bosch.

● **Jules Vijverman vijftig jaar.** Er was geen feestmis, geen herdenking, er was alleen een hard en staag werker, die zijn verjaardag vierde waarop men gezegd wordt « Abraham te zien ». Ik heb tegenover hem gestaan en we hebben elkaar toegedronken en De Schalmei heeft hem geluk gewenst en gevraagd om nog een halve eeuw zulk werk... Zo een egoïsme is geoorloofd op een feestdag, al is het er dan maar een van klein formaat: een glas en een sigaar. Maar als ge dan de statige reeks liederen ziet liggen, en ge denkt aan de Oogstfeesten van de Kempische Boerinnebond en aan de Musica Sacra, waar E.H. Vijverman al zoveel jaren het Redactie-secretariaat houdt, ge denkt aan zijn werk op het Groot Seminarie, waar de toekomstige Priesters toch ook moeten leren wat gewijde muziek is en ze moeten er toch hun stem leren gebruiken ter ere Gods in een zekere mate van schoonheid, en ge denkt dan aan de Lemmensschool, waar de jarige zijn beste krachten al bijna vijftien jaren aan geeft, jamaar, jamaar, dan is die handdruk van de Schalmei en namens alle Schalmei-lezers oprecht en hartelijk gemeend. De huisdeur rinkelde open en de kinderen zongen van de nieuwe hoed, die ze van de Driekoningen wilden hebben, omdat hun oude versleten was. Het was geen verjaardagslied voor Prof. Vijverman apart, want ze zongen het in alle straten en aan alle deuren. Zal hij ook een nieuwe hoed moeten hebben? Zijn oude is nog lang niet versleten, al is dat « hoed » ook vijftig jaar geworden. (Een die er bij was.)

● **Het daghet...** De Schalmei prijst zich gelukkig het volgende te kunnen aankondigen. De Radioposten Hilversum (KRO) en Brussel Vlaams (NIR) zullen een aantal uitzendingen verzorgen, waarin over beide zenders het gehele derde boek der OUDNEDERLANDSE MEESTERS, indertijd bijeengebracht door Prof. Flor Peeters, zal worden ten gehore gebracht. Voor Hilversum speelt op 7 Februari: Nico Zeyen; op 7 Maart: Alphons Gaalman; op 4 April: Kees Stolwijk; op 18 April: Hubert Houët. Voor Brussel, op 16 Jan.: Willy van Innis; op 27 Febr.: Victor Hens; op 13 Maart: Godelieve Suys; op 10 April: Gabriel Verschraegen.

● **Het grootste orgel ter wereld** zou, naar het schijnt, nu te vinden zijn te St. Louis in de U.S.A. Nog een record!! Wij storten 5 fr. als beginsom voor de orgelbouwer die een orgel bouwt van 1000 registers! Dan heeft hij het grootste ter wereld. Wij steilen voor dat men dit soort orgels « Samson » zou noemen en dat ze alleen in kerken mogen gebouwd worden van speciale beton, opdat de gelovigen niet zouden te vrezen hebben van instortingen. Wij leven in de eeuw der records, ook op gebied van wansmakelijkheid!

● **Orgelwedstrijd:** Uitslag van de openbare wedstrijd te Brugge (Conservatorium) onder Professor Cornelis: Middelbare afdeling: R. Deroo, 38 punten; Hogere afdeling: eerste prijs met grote onderscheiding: Roger Deruwe, 48 p. Hartelijk gefeliciteerd met de mooie uitslag!

● **De Fa. Verschuere**n bouwde een nieuw orgel van 26 spelen te Kerkenbos. Het werd ingespeeld door de heren Nico en Henri Zeyen met volgend programma: Choral III, C. Franck; Ciaconna, Pachelbel; Heut triumphieret Gottes Sohn, J. S. Bach; Modale Suite, Flor Peeters. Het orgel werd geadviseerd door dhr. H. Houët.

● **Dezelfde Firma** bouwde een nieuw orgel in de kapel Ste-Elisabeth te Hooghees (Heerlen) (18 registers). Het inhuldigungsconcert werd gespeeld door Nico Zeyen. In dulci júbilo, J.S. Bach; Toccata en fuga in re kl., idem; Domine Deus, Fr. Couperin; Noël in sol, Dacquin; Pastorale uit de II Symphonie, Widor; Intermezzo XII en

III, Hendrik Andriessen; Tema con variazione oper la notte di Natale, M. Monnikendam; Symphonie II, 1e deel van Vienne.

● **Dezelfde Firma** bouwde nog een nieuw orgel in de H. Martinuskerk te Dommelen. 10 registers. Orgelbespeeling door E. Fr. Michael, organist van de Achelse Kluis. Koraalfantasie Wir glauben all' in einen Gott, Bach; Allegro uit het Concert in F, Händel; Verset, Dandrieu; Klein preludium en fuga in F, Bach; Verset de Magnificat, Pachelbel; Menuet Gothique en Prière à Notre Dame, Boellmann; Pièce in F, C. Franck; Toccata, Boellmann.

● **In memoriam.** Br. Eginio (Franz Heyder) overleed voor korte tijd in het St. Amandsinstituut te Gent. Hij verbleef hier als muzikleraar en organist na gewoond te hebben in verschillende kloosters te Oostenrijk en Zwitserland. Het laatste deel van zijn leven leek op een ware vlucht voor de Duitse legers. Hij werd geboren te Bonn en is verwant aan L. van Beethoven. Niettegenstaande we reeds over meerdere inlichtingen nopens zijn leven, zijn buitengewoon degelijke muziekstudies beschikken, willen we nog wachten hem een speciaal artikel te wijden, daar wij nog verdere inlichtingen verwachten uit zijn vroegere buitenlandse verblijfplaatsen.

Met onze oprechte blijken van deelneming ten overstaan der Oversten en Medetroeders van de overledene bidden we dat Hij nu eindelijk de grote Vrede gevonden heeft.

● **Mr. Ch. Hens** speelde op 22 Jan. in het Paleis voor Schone Kunsten de Mis van Couperin. Dit is het eerste Zondagmorgen-orgelconcert der reeks.

● **De bladen** vermelden dat de electronen-orgels, volgens de Congregatie der Riten te Rome, toegelaten zijn in de kerken die niet de plaats of de middelen hebben er een ander te bouwen.

● **Dhr. Raym. Keldermans**, onze oude vriend en goed organist, die voor enkele maanden naar Amerika verhuisde en er organist der Kathedraal van Battle Creek benoemd werd, speelde op 10 Jan. een groots orgelconcert te New-York voor een gehoor van 2500 personen. Het werd uitgezonden langs de belangrijkste zenders van Amerika. Hij speelde werken van Bach, Clerambault, Widor, Franck en Peeters.

● **Prof. Peeters** hield een orgelbespeeling in de Hoofdkerk te Aalst met werken van J. S. Bach, Pachelbel, Corelli; Lœillet, R. Mores, Purvis, Van Hulse, Franck en Flor Peeters.

● **Ook Apostolaat:** De Pastoor van Ygranda in Frankrijk verloor meer en meer gelovigen in de goddelijke diensten en hij peinsde op een serieus middel om daarin te voorkomen en de verloren schapen terug naar de schaaftal te voeren. Ter onzer ere weze gezegd dat hij tot dit doel een organist in dienst nam die de gelovigen... moest onderhouden met de oude en de laatste schlagers! Het resultaat van die actie is echter niet zichtbaar geworden daar de Bisschop van Moulins de « schlagerij » in de kiem gesmoord heeft.

● **Festival van Vlaamse Muziek:** in het kader ervan wordt onder meer het Orgelconcert van Arthur Meulemans uitgevoerd.

● **Dhr. Ant. Geysens** werd vereerd met de Pauselijke onderscheiding « Pro Ecclesia et Pontifice » voor het meer dan veertig-jaren organistschap dat hij met toewijding en belangloosheid, in de kerk der EE. PP. Minderbroeders te Leuven waarnam. « De Schalmei » wenst de gevierde nog vele jaren!

● **De teksten** voor het speciaal Bach-nummer verwachten we zo vlug mogelijk en zeker vóór 1 Juni. 6

● **De nummers van « De Schalmei »** zullen dit jaar verschijnen op de tweede maand, dus in Februari, April, Juni, enz., dit in verband met de Gentse Orgelfeesten.

Vrijwillige medewerkers aan deze Gentse Orgelfeesten gelieven hun naam op te geven, met mogelijke voorstellen, op de Redactie van dit blad.

VOOR ARTISTIEK EN DEGELIJK WERK
Fa. L. VERSCHUEREN C. V.

ORGELBOUWERS

Ateliers te

TONGEREN L.
opger. 1937

HEYTHUYSEN Ned. L.
opger. 1891

F I R M A

DELMOTTE

DOORNIK

ORGELS

van vader op zoon sedert 1812

BOUWERS VAN HET MONUMENTAAL ORGEL VAN HET N. I. R. TE BRUSSEL

PIANO'S en HARMONIUMS

Nieuw en in occasie aan zeer voordelige prijzen

★

Voor orgel en algemeen musicale werken uit alle
perioden en landen: wendt U tot het oudgekende

HUIS A. MAGERMAN

GODSHUISHAMMEKE 55

G E N T

firma

Jacq. stinkens

Orgelpijpenmakers

LABIAALPIJPEN

ZEIST

TONGWERKEN

ORGELBOUW

Nieuwbouw

volgens elk systeem

★

Restauratie

en

Reparatie

van alle aard en omvang

★

Harmoniums

★

Paul Anneessens

MEENEN

Vertegenwoordigt, zelfstandig, de vierde generatie in de Orgelbouwbeweging !

SCH V 1930